

IN S. HILDEFONSI OPERA MONITUM PRÆCIPUE IN LIBRUM DE PERPETUA DEIPARÆ VIRGINITATE.

In Editione operum sancti Hildefonsi eum ordinem servare constituimus quem illorum auctor, teste sancto Juliano, vivens illis præfixit. E quorum catalogo multa a nobis desiderantur, cum tamen omnia quæcunque potuerimus, summa diligentia hinc inde collegerimus. Libri Prosopopœiæ imbecillitatis propriæ, et duorum opusculorum Annotationum actionis diurnæ, et Annotationum in sacris, nullum omnino vestigium reperimus. Epistolarum non amplius duas, quas ex emendatiori E. Martene Editione representamus. Sermones perpaucos, quos probabiliter Hildefonso nostro vindicare valeamus. Hymnorum, versuum, epitaphiorum, atque epigrammatum, quæ quartam operum partem componebant, ne hiliu quidem.

Præter hæc, quæ sanctus Julianus commemorat, damus tanquam genuinum Hildefonsi opus supplementum ad librum de Viris illustribus a sancto Isidoro inceptum. Deinde alia varia opuscula dubiæ fidei, reliqua in Appendicem amandantes, quæ immerito sancto doctori ascribuntur, de quibus suis locis aliqua præloquemur.

Verum omnium sancti Hildefonsi operum caput, quodque primum summo jure locum obtinet, hoc est quod nunc exhibemus, de perpetua Deiparæ Virginitate contra tres infideles inscriptum. Liber aureus nunquam pro dignitate commendandus, cujus laus, si vel reliqua monumenta perissent, poterat Hildefonsi suavissimam memoriam cum maxima pietatis et doctrinæ admiratione ad omnem futurorum secularum posteritatem transmittere.

Dicitur scriptus *ἔντι τριῶν ἀπίστων*, hoc est, adversus tres infideles, quorum nomina prodidit Hildefonsus, Helvidium, Jovinianum, et Judæum. Sed utrum his nominibus ipsos hæresiarchas qui sæculo IV vixerunt, significare voluerit, an vero eorum discipulos, qui tunc per Hispaniam virus suum spargerent, Virginis Deiparæ perpetuam integritatem negantes, omnino nobis exploratum non est. Placet primum nonnullis, qui cum ipsa nominum expressione moventur, tum Quirici Barcinonensis episcopi verbis in epistola prima ad Hildefonsum, in qua multa in doctrinæ ipsius zelique commendationem habet, ipsi propter hunc libellum ad se missum gratias agens, nihil tamen scribens, quod indicet Hildefonso negotium cum præsentibus hæreticis fuisse. Itaque concludunt, ex ardentissimo erga Deiparam affectu, desiderioque ejus perpetuæ virginitatis extollendæ calamum arripuisse, superiorum hæreticorum commenta sibi tantum in animo proponentem, quasi cuperet cum Hieronymo, Ambrosio, Augustino, cæterisque Patribus, qui data opera eos acriter impugnaverunt, symbolam conferre in Deiparæ Virginis obsequium.

Alii contra censent Hildefonsum non gratis ad hoc opus se accinxisse, nec nisi ab illius temporis adversariis antea provocatum, qui in Hispaniam erumpentes novi impiorum magistrorum discipuli putidas adversus Deiparæ virginitatem calumnias disseminaverant, quibus et nos libenter assentimur. Neque enim credibile est Hildefonsum solius acnendi in hæresim styli gratia eam quasi e tumulto excitatum fuisse,

et horrendas ac inauditas apud nos blasphemias, etiam ut eas valide retunderet, non sine piarum aurium offensione reproducendo, quod quidem temere facturum fuisse videtur; deinde rem ut nos putamus accidisse narrat Rodericus archiep. Tolet., lib. 2 de Reb. Hisp., cap. ult., his verbis: « Hujus tempore cum Helvidius et Pelagius (erravit in hoc Pelagium pro Joviniano scribens, ut habent communiter Codices mss. de Virginitate) a Galliis venientes, plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem beatæ Virginis infamantes, beatus Hildefonsus illis occurrens sacrarum Scripturarum testimoniis, et lingua melliflua, et gratia in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispania confusus abegit. » Cui consonat historia translationis reliquiarum e Toletis in Asturias incerti auctoris, qui inter alia pallium recensens a beata Virgine Hildefonso donatum, fuisse ait mercedem « pro laudibus in honorem sanctæ ipsius virginitatis celebratis, ubi ipse sanctus episcopus gloriosus contulit adversus Helvidium, et Lobinianum, » ut mendose edidit Sandovalius pro Helvidium, et Jovinianum.

Præter hæc nos movent illa verba a sancta Leocadia in apparitione, quam narrat Cixila, pronuntiata in laudem Hildefonsi: « Vivit Domina mea per vitam Hildefonsi. » (A Leocadia quidem prolata dicimus, non a populo, non ab ipso Hildefonso, ut quidam interpretati sunt alicujus Codicis auctoritate decepti, qui mendose habet *ipse amplexans*, pro *ipsa*, contra aliorum Codicum fidem, contra antiquissimam ipsius Ecclesiæ Toletanæ intelligentiam, contra veterum Scriptorum et Brevariatorum testimonia, denique contra genuinum ipsorum verborum sensum, quæ nihil in ore populi sonant, improprie in ore Hildefonsi significant propter jusjurandum illud *per vitam Hildefonsi*, et *Dominae* compellationem Leocadiæ tributam, aptissime vero et opportune in ore sanctæ Leocadiæ, quæ in Hildefonsi commendationem coram suo grege ea protulerit, qua de re videndus P. Florez, in app. 8 ad tom. V.) Ut vero ad nostra redeamus, verba illa, *vivit Domina mea*, Maria scilicet, ut edidit Mabilonius ex suis Cod., satis indicant opera Hildefonsi factum fuisse ut fides perpetuæ virginitatis, et pia erga Deiparam devotio in cordibus fidelium revivisceret, in quibus illis temporibus vel languebat, vel emortua erat propter venenatas hæreticorum opiniones, quas suis scriptis penitus profligavit. Eandem verborum istorum interpretationem sæculo jam XIII exhibuit Rodericus Cerratensis in Vita superius edita. Quod si non cum præsentibus hæreticis rem habuisset, fides vero de perpetua Deiparæ virginitate in Hispania viguisset, non erat certe quare diceretur, per illum quasi ex morte ad vitam fuisse revocatam.

Ergo arbitratur fuisse tunc homines impios et in Dei genitricem blasphemos, antiquorum errorum sectatores, quos sub larvato suorum antesignanorum nomine Hildefonsus hoc libello insectatus fuit; simul autem totam Judæorum gentem, cujus notissima est in Mariæ virginitatem invidia, sub uno Judæi nomine etiam delendam ac prosternendam suscepisse. Et vero unumquemque suo telo confodit: primo capite

Jovianianum, ostendens Mariam quæ virgo, ut fatebatur, conceperat, virginitatem in partu non amisisse; secundo Helvidium, evincens post partum toto vitæ tempore virginem permansisse; tertio denique et sequentibus Judæum, qui integritatem perpetuam in puerpera respuebat, innumeris Scripturæ testimoniis atque omni argumentorum genere insequitur, priores ioterim hostes quos singillatim jam debellarat, novis usque ad exterminium et deletionem vulneribus conficiens.

Dictus etiam a nonnullis hic liber Synonymorum, styli quo conscriptus est hoc nomine indicantibus. In eo vero carpitur a quibusdam, qui cuperent sanctum doctorem ad severas rhetorices leges minutissimasque bene dicendi regulas singula verba exegisse. Sed optaremus nos ut in SS. Patrum scriptis expendendis humaniores sese et indulgentiores præberent, præsertim cum nec Hildefonsio exemplum defuerit quod absque reprehensione imitaretur magni Isidori præceptoris sui, qui in libro de lamentatione animæ peccatricis eo stylo usus est, ideoque Synonymam appellavit; deinde vero prædicta scribendi ratio ad rem non ita importuna censi debet. Certe Hildefonsus quasi quodam animi æstu correptus et amore in Deiparam, et justa ira in blasphemos successi, opportunum fore putavit ad eos acrius urgendos, si infinita illa synonymorum copia super eadem sententia eos oneraret, et quasi obrueret, ut ejus pondere pressi ne mutire quidem adversus veritatem valerent. Hærent enim quam nescio vim conglobata verba atque sententiæ, quæ instar torrentis rapidissimi ac præcipitis omne repagulum superant, omnia diruunt, et quæcunque offendant secum involvunt.

Itaque animi inflammati devotio, ipsaque præsentis argumenti natura Hildefonsum ad eam scribendi rationem adduxerunt, qua in aliis opusculis certe usus non est. Temere ergo asseritur eam fuisse ipsi propriam quodammodo et peculiarem, falsique sunt in eo viri alias doctissimi, qui propter solam styli diver-

sitatæ, quæ verbis synonymis non abundare deprehenderunt opuscula, continuo Hildefonsio abjudicare non dubitarunt.

Ternas hujus operis Editiones hæcenus vidimus: unam a Michaele Carranza Carmelita Valentia Hædætanorum factam anno 1556. nec multo post his extra Hispaniam recusam; alteram a Francisco Feu-ardentio ordinis Minorum, theologo Parisiensi, adornatam, Parisiis anno 1576, auctiorem equidem et emendatiorem priore ex collatione veteris ms.; tertiam denique ab Editoribus Bibliothecæ SS. Patrum ex ipsa Feu-ardentii expressam. Quibus omnibus nos quædam correctiorem daturus haud dubie promittimus. Cui rei nobis auxilio fuere tres Codices mss., ad quos Feu-ardentii Editionem exegimus. Ex quibus saniores lectiones communi præsertim Codicum suffragio confirmatas in contextum immisimus, rejectis vulgatis: reliquas variantes ad imam oram adnotavimus.

Codices vero quibus usi sumus hi sunt. Primus omniumque vetustior cernobii Toletani FF. Calceatorum ordinis sanctissimæ Trinitatis, in cujus tabulario asservatur, anno 1067 conscriptus a Salomone archipresbytero sanctæ Ecclesiæ Toletanæ sub Paschali ejusdem archiepiscopo, cujus præsulis cum mentionem faceret P. Florez tom. V Hispaniæ sacre, hujus Codicis post Nicolaum Anton. notitiam exhibuit. Alter est ex bibliotheca sanctæ Ecclesiæ Toletanæ sæculo XII, aut XIII, quantum ex caractere conjicimus, exaratus. Tertius denique ex ipsamet Bibliotheca, sed ex Gallia asportatus, ubi jussu cardinalis Amelii, sæculo XIV, ex vetustissimo Codice Gotescalei exscriptus fuit et quidem accuratissime; namque cæteros et membrana, et caractere, et emendatiori scriptura, longe superat. Continet autem, præter hunc de Virginitate Deiparæ librum, cætera quæ Feu-ardentii Editio jam citata complectitur, nempe libellum de parturitione beatæ Virginis, et sermones nonnullos. Sed de his suo loco.

S. HILDEFONSI

EPISCOPI TOLETANI

DE VIRGINITATE PERPETUA SANCTE MARIE

ADVERSUS TRES INFIDELES

LIBER UNICUS.

INCIPIIT

ORATIO ET CONFESSIO S. HILDEFONSI.

Deus lumen verum, qui illuminas omnem hominem veritatem in hunc mundum. Deus qui das sapientiam

* *Justificas sine opere peccatorem.* Sic habet Parisiensis Editio Feu-ardentii, qui ex suo Codice supplevit sicut alia satis multa, illa verba *sine opere*, quæ in vulgata Editione desiderabantur. Et nos postquam maturius hunc locum perpendimus, similiter edere constituimus; non dubitantes quin si Codicibus mss. habenda est fides, ita scripserit sanctus doctor Hildefonsus; omnes enim quos quidem viderimus, ea de re nos admonent. Siquidem in Codice conventus Tolet. Sanctissimæ Trinitatis sæculi XI, cum e media membrana tota hæc periodus crasa fuisset ab imperito aliquo lectore, qui doctrinam a

D parvulis, insipientesque convocas, ut ambulent per viam prudentiæ. Deus qui ex immundo mundum facis, et tollens peccata a justificas sine opere peccatorem, da mihi lumen, per quod te videam; da mihi sapientiam, ut te intelligam; da iniquitatibus meis

fide catholica alienam in ea sibi animadvertere visus est; tamen ad membranæ illius oram legitur si non eadem manu, certe caractere Gothico persimili scripta, qui proxima illius sæculi tempora redolet. In alio item Codice sanctæ Ecclesiæ Toletanæ recentiori prima hujus tractatus membrana abscisa est, quod credimus consulto et data opera factum fuisse, maxime cum reliquis integer sit, et ex omni parte sanus. Deinde in Ameliano, qui, ut supra monuimus, jussu cardinalis Amelii ex vetustissimo Codice summa diligentia exaratus fuit, clare et aperte leguntur illa verba, *sine opere*. Tandem in Editione

veniam, ut consequar misericordiam tuam. Namque ideo, Domine, vincor amore, impellor dulcedine, trahor dilectione, ut veluti sub prelo dulcedinis effundam vinum sacræ confessionis. Et quia non est substantia honorum operum, sit fructus bonarum confessionum. Quia enim vincula et pressuræ peccaminum, pondus et pericula, exitium et damna urgent animam iniquitati deditam, et quia non est aliud nomen sub cælo datum in quo possim salvus fieri, nisi tuum, Christe Jesu Fili Dei vivi, ideo refugium confessionis quæro, remedium ex confessione depono, subsidium de amore confessionis imploro, ut ego impius multa te diligam pietate, cum tua pietas meam diluerit multam iniquitatem. Attendat ergo cæli, et omnia quæ in eis sunt; attendat terra, et omnia quæ habentur in ea; attendat mare, et omnia quæ moventur in eo; et audiant me pia confessione credentem esse te Christum Jesum Filium Dei vivi, qui in hunc mundum venisti, non ut judices me, sed ut salves me, ut ego credens in nomine sancto tuo habeam vitam æternam. Sicque omnium creaturarum testimonio confessor inventus, confitear te in cælis, quem confiteri non erubesco in terris. Et ipse me de peccatorum sordibus, omniumque adversitatum impulsione eruas; quem a contradictionibus infidelium confessionis meæ vindicat fides, vindicator assistas. Audite me itaque cum an-

hujus operis, quam sæculo xvi Valentia Edetanorum curavit Fr. Michael Carranza, desiderantur quidem, sed locus verborum asterisco notatur, qui indicaret legitibus, et ipsum Carranzam in Mss. quibus in opere edendo usus est, eandem lacunam reperisse. Facinus indignum! quod mirari quisque desinet, cum ad superiora sæcula converterit animus; forsam enim ab hominibus magis religiosis quam doctis commissum est, ne ansam inde quis male feriat arripere ad errorem confingendum, in malum sensum illa verba detorqueus, quasi homines per solam fidem sine ulla alia dispositione, aut bono opere justificari posse dixisset Hildefonsus, qui postea unus ex Calvinianæ hæreseos articulis fuit. Sed quando id Carranzæ temporibus aliisque daretur, nos certe nunc non videmus quare dissimulare oporteat, et non potius veritati aperte litare, maxime cum Hildefonsi verba in catholico et sano sensu pronuntiarum posse, et accipi debere, nemo existat in theologico studio versatus qui non vel prima fronte videat.

Enimvero peccatoris justificatio, sive ejus initia contemplerur, cum Deus per gratias suas actuales cor hominis emollire ac præparare incipit, sive ipsam dum per gratiæ sanctificantis infusionem perficitur, spectemus, semper est omnino gratiosa, adeoque non ex hominis operibus; alioquin, ut ait Apostolus (Rom. xi), *gratia jam non est gratia*. Hoc igitur sensu Hildefonsi sententiam interpretari debemus. Et vero si de initio justificationis accipiatur, illud sine opere omne opus hominis sive naturale, sive supernaturale, excludit, quod adversus Pelagium dictum fuerit, qui liberi arbitrii viribus naturalibus tantum tribuebat, ut assereret posse hominem propriis naturalibus meritis primam gratiam promereri. Si tamen

A tiquitatis auctoribus, o Moyses, antiquiora loquens; cum prophetis, Isaias, potentiora vaticinans; cum evangelistis, Matthæe, prima pronuntians; cum apostolis, electe Petre, insignia prædicans, intra omnem Ecclesiam Dei felicitum turba doctorum vera dicens, atque salutaria disserens, hæc me pro certo credere, quæ credenda intenditis prædicare; hæc me piissime confiteri, quæ ipsi veraciter confitemini; hæc me et ipsa nuntiare, quæ annuntianda docetis. Audite me his posse quibus possum veram obedientiam dare, quibus toto posse universam Ecclesiam Dei decernitis obedire. Unde quia credidi, propter hoc loquar; quia audivi, non tacebo; quia diligo, annuntiabo; nihil per contentionem et inanem gloriam in omni mea propositione insinuans, nihil in contradictionem sanctæ veritatis instituens, nihil quod subvertat, sed quod aut inveniat, aut reseret veritatem intendens. Quod si, quod abundans miseratio divinæ pietatis avertat, indiscretum errabundumque tractantis intentio illic casuali, vel imperito scribentis conatu deduxerit hebetantem, ubi aliter verum sanæ scientiæ lumen, verum docentium exemplum effulserit, gratus obedio, devotus assentior, citus occuro. Nihil profanum in confessione habens, nihil alienum a pietate, quæ Deus est, tenens, nihil quod unam et sacram fidem impugnet, in omni præcordiorum abdito verens, nihil prorsus quod divinis

C de perfecta justificatione exponatur, eo sensu locutum fuisse dicemus, quo Apostolus (Rom. iii): *Justificati gratis per gratiam ipsius*. Et (Tit. iii): *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit*. Viden' ut secundum Apostolum justificamur gratis, et non ex operibus? Quid ergo? Nullumne opus nostrum, nulla fides, nullus spei actus, nulla delictorum pœnitentia ac detestatio nostram justificationem præcedere debet? Minime. Quid ergo est, quod gratis, quod sine operibus ad justitiam pervenire dicimur? Audi concilium Tridentinum, sess. 6, cap. 8: «*Gratis justificari a Deo dicimur, quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur*.» Eodem sensu interpretatus antea fuerat illa verba Pauli divus Thomas in expositione illius Epistolæ. «*Primo ostendit, scribit Doctor Angelicus, quod hujusmodi justificatio est sine lege, id est, quod non est ex operibus legis*. Cum dicit *justificari gratis*, id est sine merito præcedentium operum.» Isaiæ lxi: *Gratis venundati estis, et sine argento redimemini*. In eundem sensum intelligenda sunt illa verba psalmi lv (Vers. 8): *Pro nihilo salvos facies illos*; id est, non proprio merito, sed Dei clementia, ut exponit sanctus Hieronymus (Dialog. 2 contra Pelagianos, versus finem). Mittimus innumera alia sanctorum Patrum testimonia, præsertim divi Augustini in hanc sententiam; nec enim dissertationem scribere meditatur, sed tantum aliorum exemplis Hildefonsum nostrum ab invidia vindicare, quam apud imperitos rudesque hic loquendi modus creare illi potuit. Quibus omnibus lectores intelligent non levibus momentis adductos hanc nos lectionem retinuisse, quam nefas putavimus rejicere contra omnium Codicum mss. fidem.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Veram hujus periodi lectionem ex nostris Cod. mss. Trin. et Amelian. restitimus. Sic enim in vulgata Feu-ard. legebatur: *Quod si.... indiscretum errantemque, dum tractantis intentio illuc casu ai-*

quo, vel imperitus scribentis conatus me deduxerit hebetantem, ubi aliter.... vere docentium exemplis effulserit, etc.

rebus obviet, nihil quod sanctis sacramentis obsistat, nihil quod sacris mysteriis adversetur. Non ergo me prælatus contemnat, non mihi æqualis derogat, non mihi subditus insultet, non me quis de domo lacesset, non me de foro detractet, non religiosus susurret, non popularis immurmuret, non adolescentem senex abnuat, non cœvum juvenis aspernetur, non minorem natu ætas sera derideat, non doctus exprobrat, non ignarus abjiciat, non potentior repellat, non humilior avertat, non discipulus molestet, non famulus convexet, non ætas calumniatur, non sexus causetur. Manet enim veritas in æternum. Vivit quod verum est. Non desinit quod a vero procedit. Falso non decedit verum. Fallaciis non vincitur veritas. Falsis non commutantur quæ vera sunt. Et si fallaciarum umbris obtegatur veritas, revelabit quæ vera sunt abdita veritas. Quod enim falsum est non stabit, quod verum est non deficiet, quod extra veritatem est cassum erit, quod a veritate procul est inanescet, quia veritas Deus est, et quæ Dei sunt vera sunt, et quæ ex Deo sunt sola veritate subsistunt. Inde qui Dominum annuntiat, veritatem enarrat. Qui de Deo vera dicit, veritatis cognitionem pandit. Qui ea quæ vera sunt asserit, veritatis jura defendit. Qui veritatem amplectitur, Dominum diligit. Qui veritatem facit, Dei voluntatem adimplet. Deus certe occulta novit, Deus absconsa cognoscit, Deus abdita penetrat, Deus perscrutatur occulta. Proinde novit qui depravat verum, scit qui immutat veritatem, intelligit qui veritatem minuit, in aperto sapit qui veritatem exstinguit. Veniet prorsus, veniet, nec longe est. Veniet de proximo, veniet e vicino. Sed cum exarserit in brevi, cum venerit in majestate, cum fuerit in circuitu ejus tempestas valida, cum ante eum præcesserit ignis, tunc beati omnes qui illum veraciter diligunt, beati qui de illo vera dicunt, beati qui veritatem non spernunt, beati qui faciunt in veritate justitiam, beati qui custodiunt in veritate iudicium, et beati omnes qui confidunt in eum. Judex enim veniet, districtus occurret, metuendus aderit, terribilis apparebit. Omnia ergo prospectant, omnia intendant, omnia considerent, me ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute, ex totis præcordiis, ex totis visceribus, ex eo quod sapio, ex eo quod enarro, ex eo quod intelligo, non aliud quam veritatem inquirere, non aliud quam veritatem diligere, non plus aliud quam divinam veritatem inquirere, non aliud quam Deum et quæ Dei sunt vindicare; solis adversariis Dei resistens, solis profanatoribus et profanationibus cunctis ob-

vius existens, solis contradicentibus veritati amore veritatis adversans. Hæc ago, ut cum vita ista (quæ tentatio est super terram) fatigaverit ægrum, veritas illa quæ Deus est, tegat salvandum, et in sæcula sæculorum possideat viviturum. Amen.

CAPUT PRIMUM.

Synonymorum torrente contra Jovimanum ostendit beatissimam Dei matrem in conceptu et partu virginem permunsisse Dei dono, atque gratia singulari.

O Domina mea, ¹ dominatrix mea, dominans mihi, mater Domini mei, ancilla Filii tui, genitrix factoris mundi, te rogo, te oro, te quaeso, habeam spiritum Domini tui, habeam spiritum Filii tui, habeam spiritum Redemptoris mei, ut de te vera et digna sapiam, de te ² vera et digna loquar, de te vera et digna ³ quæcumque dicenda sunt dicam. Tu ⁴ enim es electa a Deo, assumpta a Deo, advocata a Deo, proxima Deo, adhaerens Deo, conjuncta Deo; visitata ab angelo (*Luc. 1*), salutata ab angelo, benedicta ab angelo, beatificata ab angelo, turbata in sermone, attonita in cogitatione, stupefacta in salutatione, admirata in dictorum ⁵ enuntiatione. Invenisse te apud Deum gratiam audis, ⁶ et ne timeas juberis, fiducia roboraris, cognitione miraculorum instrueris, ad novitatem inauditæ gloriæ proveheris. De prole ⁷ ab angelo pudicitia admonetur, de nomine prolis virginitas certificatur, ⁸ et post fetum integra et pudica manes. Nasciturum ex te sanctum, ⁹ Dei Filium vocitandum tibi ab angelo evangelizatur, et quæ sit nascentis regis potentia, mirabiliter intimatur. Quomodo fiet quaeris, de origine interrogas, ¹⁰ de ratione perscrutaris, de experientia requiris, de ordine sciscitaris. Audi inauditum oraculum, considera inusitatum opus, animadvertite incognitum arcanum, attende invisum factum. Spiritus sanctus superveniet in te, et Altissimi virtus obumbrabit tibi (*Luc. 1*). Tota invisibiliter Trinitas conceptionem operabitur in te. Sola persona Filii Dei ¹¹ in corpore nascitura carnem assumet de te. Ideoque quod concipietur ¹² in te, quod nascetur ex te, quod prodiet ex te, quod generabitur ex te, quod parturietur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Erit ¹³ enim hic magnus, erit hic Deus virtutum, hic rex omnium sæculorum, hic factor omnium rerum. Ecce beata tu inter mulieres, integra inter puerperas, domina inter ancillas, regina inter sorores. Ecce enim ex hoc beatam te dicent omnes ¹⁴ generationes, beatam te noverunt ¹⁵ omnes cœlestes virtutes, beatam prædicant omnes vates, beatam

VARIANTES LECTIONES.

- ¹ Vulgata Feu-ardentii, atque dominatrix.
² Ita omnes Cod. mss. nostri; Feu. vera et digna habet hic et immediate.
³ Codex SS. Trinitatis habet quæcumque sunt diligam.
⁴ Enim est deest in Tr.
⁵ Ita omnes Cod. nost. Feu., annuntiatione.
⁶ Et deest in Tr. et Am.
⁷ Neuter horum habet ab angelo.
⁸ Quæ sequuntur verba usque ad finem periodi

desiderantur similiter in utroque Cod.

⁹ Uterque Codex: Dei Filius vocitandus dicitur, et quæ sit nascentis potentia, etc.

¹⁰ Tr., de ratione originis.

¹¹ Feu., in corpore tuo, quod non habet Tr. nec Am.

¹² In te omn. nost. Feu., ex te

¹³ Tr. et Am. non habent enim.

¹⁴ Tr., gentes.

¹⁵ Te et omnes non habent nostri Cod.

celebrant omnes nationes. Beata tu fidei meæ, A beata tu animæ meæ, beata dilectioni ¹ meæ, beata præconiis et prædicationibus meis. Prædicem te donec prædicanda es, diligam te donec diligenda es, laudem te donec laudabilis es, serviam tibi donec serviendum est gloriæ tuæ. ² Tu accipiens solum Deum, postrema Filio Deo. Tu generans simul Deum et hominem prima homine Filio. Cui in suscipiendo tantum hospes Deus, cui in concipiendo incola homo simul et Deus. In præterito munda Deo, in præsentî plena homine et Deo, in futuro generans hominem et Deum; ³ et fetu et virginitate læta, et prole et pudore gavisa, et filio et sponso fidelis. Ita servans filio fidem, ut ne ipse quidem carnis suæ noverit genitorum. Ita servans sponso fidem, ut ipse te sine viro noverit genitricem. Tanto gloriabunda in filio, quanto virorum omnium nescia tactu; ⁴ instructa quid nesses, edocta quid crederes, certificata quid sperares, roborata quid sine amissione teneres.

⁵ Auditū percipe, Joviniane, corde sapito fatue, præcordiis cognosce stulte, sensu disce caduce. Nolo pudorem nostræ Virginis corruptum partu causeris; nolo integritatem generatione ⁶ discerpas; nolo virginitatem ⁷ exitu nascentis scindas. Nolo virginem genitricis officio privas; nolo genitrici virginalis gloriæ plenitudinem tollas. Si horum unum confundis, in toto confusus es. Si hæc concordantia nescis, a ⁸ concordia veritatis ipse privatus es. Si hæc discordantia causarum, semper discors iustitiæ inveniris. Si Virgini nostræ aut generationem, aut integritatem adimis, grandi dedecore Deo injuriam facis. Negas enim valuisse incorruptam servare, quem fateris absque corruptione adire virginem potuisse. Negas Deum quod vellet facere quivisse, quem ⁹ contendis genitricem integram invenisse, corruptionis deditam relquisse. Ut ergo asseris, Omnipotentis divinitas non profuit virginitati, sed obfuit; quia dum virgineum decus nascendo violavit, summam virginitatem ¹⁰ destruxit; ac per hoc ipsum astruis Virginem deturpasse nascendo, quam decoraverat ipse crean-

do. ¹¹ Hebetescat oro, hebetescat cor talia meditans, obmutescat os talia proloquens, adhæreat lingua talia promens, non aspiret sermo talia narrans. Ecce enim virgo ex Deo, virgo ex homine, virgo attestante angelo (*Matth.* 1), virgo iudice sponso, virgo ante sponsum, virgo cum sponso; indubitata virgo, etiam dubitante sponso. Virgo ante filii adventum, virgo post filii generationem, virgo cum filii nativitate, virgo post filium natum. Verbo fecunda, verbo repleta, verbo uberrima, verbo partu digna, humana quidem nativitate, humana lege, humano usu, humana conditione, humana veritate, illæsa, incorrupta, inviolata, intemerata, integerrima vere. Divino autem munere, divino favore, divina collatione, divina adinventione, divino dono, divino concessu; ¹² novo opere, nova efficacia, nova operatione, novo effectu, novo ¹³ patrato, cum conceptu virgo, per conceptum virgo, in conceptu virgo, post conceptum virgo; ¹⁴ per partum virgo, cum partu virgo, post partum virgo. Virgo cum nascituro, virgo cum nascente, virgo post filium natum. Conjux dicta et virgo, conjux assumpta et virgo, conjux credita et virgo, cum conjuge simul et prole perennis virgo. Ignota semper ¹⁵ conjugio, ignota amplexu, ignota tactu, ignota maritali collegio. Et tunc certe, tunc non dubie, tunc vere, tunc veraciter sancta virgo, beata virgo, gloriosa virgo, honesta virgo. Sed post generationem incarnati Verbi, post nativitatem Dei hominis facti, post generationem in Deo hominis assumpti, post nativitatem ¹⁶ Deo hominis uniti sanctior et sanctissima virgo, beatior et beatissima virgo, gloriosior et gloriosissima virgo, nobilior et nobilissima virgo, honestior et honestissima virgo, augustior et augustissima virgo. Sed ne solus tuæ vesaniæ vepribus hæreas, ne solus spinis tuæ dementiæ sæpiaris, ne solus tuæ recordiæ sentibus coarcteris, ne solus intelligentiæ tuæ aculeis infigaris, ne solus defensionis tuæ acumine perimaris, ¹⁷ connectam parem, conjugam parilem, sociabo similem, innodabo cœqualem, copulabo talem.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Hoc meæ ter repetitum restituimus ex omnibus Cod. nostris loco nostræ, quod Feu-ar. ex suo D edidit.

² Ita nostri Cod. ms. exhibent hunc locum, quem multo aliter habet Editio Feu-ar.: *Tu enim concipiens solum Deum, postremum sponsa facta es Filii Dei. Tu generans simul Deum et hominem, genitrix facta es Filii Dei. Quem suscipiendo tantum tibi hospes est Deus; quem concipiendo ex te, incola et homo simul factus est Deus.* Post quæ immediate prosequitur: *Credula promissionibus angeli, ideo dono secundata es Spiritus sancti. Genuisti filium imperatoris, quem adorant angeli Deum in cælis. Sine consortio virili Dei Filium edidisti, et post fetum illibata mansisti.* Nos vero hæc omnia omisimus omn. nost. Cod. suffragio nixi, in quibus desiderantur; nec dubitamus quin si attente legantur, et cum cæteris conferantur, quibus animadvertat a stylo Hildefonsi distare, atque alienæ manus esse additamentum.

³ Quæ sequuntur sic edidit Feu-ar.: *Ex fetu et virginitate læta manens, ex prole et pudore gavisa es*

honore parentis. Nos Cod. omn. nostrorum testimonium secuti sumus.

⁴ *Demum instructa,* Ita Feu-ar.

⁵ Hæc nost. Cod. lectio melior quam Feu-ar.: *Audi tu, percipe tu.* Et tu exclusimus auctoritate Tr.

⁶ Ita Am. et Tr. Feu-ar., *decerpas.*

⁷ *Per exitum,* Feu-ar.

⁸ *Concordia* sine præpositione habet Tr.

⁹ Ita omn. Cod., et habebat antiquior Editio; Feu-ar. emendavit, ex suo Cod.; *concedis.*

¹⁰ Omn. nostri, *detrahit.*

¹¹ Ita omnes nost. Non multo aliter Feu-ar.: *Obmutescat os..... hebetescat cor; adhæreat faucibus,* etc.

¹² Ita Feu-ar. Nostri Cod. et antiqua Editio, *partu.*

¹³ Ita nostri Cod. *In partu,* Feu-ar.

¹⁴ Aliqui, *conjuge.*

¹⁵ *In Deo,* Am

¹⁶ Am., *conferam.*

CAPUT II.

Virginitatem in Dei matre confirmat adversus Helvidium.

Audi ergo. et tu, Helvidi, ad me attende impudorate, me ausculta impudice, me intueri inhoneste, me conspice inverecunde. Quid ¹ impudicus commoveris? quid inverecundus assistis? quid inhonestus accedis? quid sine reverentia occurris? quid sine pudore vexaris? Quare Virg'nis nostræ principia corruptionis sine coarctas? quam ob rem initia pudoris exitu ² aucte procreationis infamas? cur integritatem divinitate ³ sacratam humana ⁴ conventionione deturpas? ⁵ Nolo hujus majestatis vim irrumpas, ne possessionem Dei convexare ⁶ ausu temerario pertentes, ne mansionem divinitatis ⁷ noceras præsumptione contemptiois, ne domum Domini injuriis corruptionis confodias, ne portam domus Dei, ejus ⁸ exitu clausam, a quocunque posse adiri contendas. Virtutum Deus est dominus possessionis hujus. Cælorum rex est possessor juris istius. Omnipotens est artifex ædificij hujus. Solus egressor ⁹ et custos est portæ egressionis hujus. Nemo cum illo ingressus est, nemo ¹⁰ egressus; in adveniendo eam nemo socius, in egrediendo nemo sodalis. Qualiter introierit, nemo novit; qualiter ¹¹ exierit, egressio sola cognoscit. Absque veste Deus, ut ita dicam, ingreditur, qui, ut certe dicam, carne vestitus egreditur. Ad domum sui operis venit, carnis tantummodo vestem tulit. Idem qui venerat rediit, sed aliter quam incesserat ¹², ipse inde processit. Hanc domum ingrediens non pudoris spolia tulit, sed egrediens integritate ¹³ ditavit. A Domino quidem erat ¹⁴ mundata, sed adventu Domini nondum plena. Nuntiante angelo, fundatoris sui cognovit adventum, et ¹⁵ novæ congregationis admiratur accessum; habitatores inesse sibi cognoscit, et qualiter in abijtis agat, plene non penetrat. Verumtamen animi virtutes parat in officia servitutis, defert Domino ¹⁶ debita jura conditionis. Quod ille cælo prævidens jusserrat, hæc in se recepto ministrat, ¹⁷ approbans se Conditori suo mundam carnem simulque animam præparasse, quæ et spiritualia obsequia carnali filio detulit, et Dominum suæ carnis incor-

Arupta et incommutabili veritate vestivit. Definito tempore, hunc qui venerat egredi sentit, et placido egressionis læta processu, aliter procedentem inspicit, quam accedentem scivit. Suæ carnis veritate hunc videt esse vestitum, et in se sui notioris ac pudoris integritatem minuisse non sentit; sed potius crevisse ¹⁸ cognoscit. In hac regione solitudo Deo tantum et domui; in hac mansionem singularitas hospilio tantum et hospiti. Hic locus cum uno tantum ¹⁹ adventante cohæret. Hic uterus unius tantum agnitione congaudet, nec alterius viri quam nascentis unius membra cognoscit.

Cum ergo hæc Spiritus Dei per prophetas prædixerit, per doctores firmaverit, per veritatis ²⁰ auctores defenderit, per sæculorum æternitatem consolidaverit, quid tu, novi erroris astructor, quid ²¹ fatuissimus infamator, quid copiose nugis infamas? Quid insanix ²² massa proloqui audes, mussitare contendis, susurrare proponis, garrere præsumis, ut virginalis uteri illa habitatio Dei, ut Regis virtutum ²³ illa nitore pudoris aula clarissima, ut mansio illa Imperatoris cælestium carnis pudicæ, ut locus gloriosus illius Dei, quem non capit diversitas universa locorum, post generationem Dei, post incarnationem Verbi, post nativitatem Domini, post ortum Salvatoris, de carneo viro peritura carnis soboles germinaret; de loco vitali ex mortalitatis semine moritura membra produceret; de conclusionis horto, qui solum virginitatis insolitæ florem produxit, spinarum ²⁴ maritalium vepres afferret. De fonte nascentis virginali egressionem signato cœnum maritale decurreret? Opto, opto, ²⁵ ut sepulcrum oris illius dolor cruciet; illius dentes sera concludat; foveam oris ejus immobilitas lingue ²⁶ compleat; concava palatij aer subductus evacuet; extrema labiorum aeris crasso conglutinet; ne talium verborum fetor erumpat, ne prosecutionis hujus odor aspiret, ne anhelitus loquelæ susurret, ne vel exilis sonus tinniat, ne verberatus aer vel ²⁷ infandissima verba conformet. Ecce enim insolito modo, insolito usu, insolito ordine, insolito jure, in una persona, in uno corpore, in una conditione, in una ætate, alternat honor matris et virginis, alter-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Ita Am. Reliqui, *impudicitia*.
² Alii, *actæ*.
³ Trin., *sacram*.
⁴ Omnes nostri sic. Feu-ard., *connectione*.
⁵ Tolet.: *Nolo jus majestatis irrumpas*.
⁶ Sic Amel. Feu-ard., *ausu pertentes*.
⁷ Ita omn. nost. Feu-ard., *audæ præsumptione contemnere*.
⁸ *Ejus in exitu* Feu-ard. Nost. omn. sine in.
⁹ Deest et in Amel.
¹⁰ Omn. nost., *regressus*.
¹¹ *Egressus fuit*, Am.
¹² *Ipse procedit*, nostri.
¹³ Ita omn. nost. Feu-ard., *dotavit*; antiquior Editio, *integritatem ditavit*.
¹⁴ Omnes nostri cum veteri Editione. Feu-ard., *fundata*.
¹⁵ Ita nost. omn. Feu-ard., *novum*; antiq. Edit., *novæ congregationis*.

D ¹⁶ Ita Am., cui consonat vet. Editio. Reliqui cum Feu-ard., *debitæ*.

¹⁷ Omn. Feu-ard., *approbat se*.

¹⁸ *Cognoscit deest* in Am. et Tol.

¹⁹ Omn. nost. Feu-ard., *adnectante*.

²⁰ Tolet., *assertores*.

²¹ Am., *infamatissimus*. Nos vero totum hunc locum ex omnium Codicum collatione (qui non satis inter se conveniunt) ita emendandum putamus. *Quid fatuissimus infamator gloriosæ virginis, quid copiose nugis infamas? Quid infamix massa proloqui audes?* etc.

²² Tolet. scribit *massa*, cæteri *massam*.

²³ Trin. et Tol. alii, *illo*

²⁴ Am., *mortalium*

²⁵ Am. et Tol. habent: *Ut sepulcrum oris illius dentium sera concludat*.

²⁶ Uterque, *percompleat*.

²⁷ Omnia nost. Feu-ard., *infantilia*.

nat pudor virginis et matris; alternat in generante A
virginitas, alternat in virgine generandi facultas; et
neutrum cedit ulli, et utrumque in alterutrum deri-
vatur; et neutrum impeditur ab invicem, et ambo ¹
properant sibi. Utrumque servatur in proprio, utrum-
que transit in alterum, quia ambo unum, quia duo
idem, quia diversa idipsum, quia indistinctum acci-
dens, quia indiscretum concurrens, quia indifferens
superventum ². Non matrem virginitatis deserit decus,
non virgmem maternus impedit partus; et virgine-
nem nobilitat fœtus, et matrem habet pudor virgineus.
Sicque matris et virginis nomina nullis dissociata
sunt casibus, nullis impedita difficultatibus, nullis
læsa proventibus, nullis dubia rebus. Indiscreta
utraque, inseparabilia utraque, indissecabile totum,
indivisible totum. ³ Accidit aliquando ut esset mater,
quæ virgo erat. Advenit ut generaret, quæ nusquam
corrupta usu generis ⁴ maneret. Adfuit ut parturiret,
lege parturitionis ignorata. Occurrit ut existeret in
filio integra, quæ in conjuge non ⁵ exstiterat, dimi-
nuta. Sed illud est inæstimabile, illud incomprehen-
sibile, illud inenarrabile, illud admirabile, illud in-
auditum, illud invisum, ⁶ illud incognitum, illud in-
usitatum, ut virginitas conceptu clarescat, ut
partum virginitas comitetur, ut generatio assignet
virginem, ut virginitas probet matrem, matrem quo-
que ut virginitas glorificet, virginem ut gravitas
matris ⁷ honoret, ut decus maternum virginitas as-
sequatur, ut decus virgineum matris fecunditate
servetur. Ita maternam virgo accipit veritatem. Ita
virginis gloria transit in genitricem. Ita nomen
genitricis ⁸ accedit in virginem, ita pudor
virginis manet in matre. Sic ergo accidit, sic ⁹ evenit,
sic adfuit, sic occurrit, ut si matrem quæram, virgo
est; si virginem quæram, mater est; si prolem
quæram, virginis est; si pudorem quæram, matris
omnino est. O virtutum omnium Deus! o creatura-
rum omnium Deus! o factor omnium Deus! o mira-
billum auctor omnium Deus! qui cunctis miraculis
tuis, universis insignibus tuis, totis mirabilibus tuis,
omnibus ¹⁰ magnalibus tuis, hoc factum, hoc opus,
hoc gestum, hoc actum, miserationis thesauros ape-
riens, pietatis arcana demonstrans, indulgentiæ divi-
tias reserans, clementiæ rivos emittens in salutem
meam et mundi, in redemptionem meam et mundi,
in justificationem meam et mundi, in liberationem

meam et mundi, fecisti sine loquendi ratiocinatione
mirabile, egisti sine rei exemplo singulare, formasti
sine comparisonis similitudine potentiale, complesti
sine consimili æquiparatione vitale, finxisti sine in-
telligendi consideratione inæstimabile, sine oblivione
perenne, sine defectu stabile, sine interruptione
juge, sine fine laudabile. Per quod error amotus est,
per quod languor ablatu est, per quod peccatum de-
letum est, per quod mors vere destructa est, per quod
salus collata, per quod vita concessa, per quod
cælum patefactum, per quod regnum cœlorum pro-
missum est, per quod eundi invenimus viam, per
quod assequimur perveniendi veritatem, per quod
adipiscimur requiescendi vitam, per quod ¹¹ habebi-
mus perennem tuæ dulcedinis visionem. At nunc jam,
B ¹² modo jam, in præsentī, in hoc loco, in hoc situ, in
hoc momento, et in hoc tempore, et in omnia ¹³ sem-
per sæcula sæculorum.

CAPUT III.

*Sanctam Mariam ex natione et stirpe Judæorum esse,
ex fide autem et honore, laude et amore, Christiano-
rum. Tandem aliquot prophetarum oraculis probat
virginitatem summam oportere cum maternitatis
gloria copulari.*

Quid dicis, ¹⁴ Judæe? quid proponis? quid astruis?
quid objicis? quid ¹⁵ objectas? Ecce virgo nostra ex
stirpe tua est, ¹⁶ ex genere tuo est, ex radice tua est,
ex gente tua est, ex populo tuo est, ex plebe tua est,
ex natione tua est, ex origine tua est. Verumtamen
ex fide nostra est, ex credulitate nostra est, ex as-
sensu nostra est, ex reverentia nostra est, ex honori-
ficientia nostra est, ex laude nostra est, ex glorifica-
tione nostra est, ex dilectione nostra est, ex amore
nostra est, ex prædicatione nostra est, ex præconio
nostra est, ex defensione nostra est, ex vindicatione
nostra est. Quod enim tibi Spiritus sanctus de illa
per prophetas ¹⁷ dixit, per oracula intimavit, per figu-
ras innotuit, per præcedentia promisit, per subse-
quentia complevit, te negante, te non credente, te
abnuente, te respiciente, te resultante, te blasphemante,
ego novi, ego credidi, ego sapio, ego veneror,
ego honoro, ego glorifico, ego amplector, ego amo,
ego diligo, ego prædico. Quia me gratia prævenit,
fides implevit, misericordia subsecuta est, amor pro-
vexit, et rei hujus gloria exaltavit. Te autem quem
perfidia averit, quem pravitas occupavit, quem cæci-
tas adit, ¹⁸ quem error obtinuit, quem obstinatio

VARIANTES LECTIONES.

¹ Prosperant, Am.

² Hunc locum exhibemus, ut est in omn. nost. Cod.; aliter Feu-ard.: *Non virginem maternus impedit partus, et virginem non violat fetus, et matrem nobilitat pudor virgineus; et virginem nobilitat fetus, et matrem non violat pudor virgineus.*

³ Accessit, omnes nost.

⁴ Manet, Tol. et Am.

⁵ Ita Am. et Tol. Barbare Feu-ard. et alii, *existerrat.*

⁶ Illud incognitum supplevimus ex Am. et Tol., in ceteris desideratur.

⁷ Ornet, Tol. et antiq. Editio.

⁸ Accedit in virginem, omn. nost. Prosequitur autem Tol.: *Ita pudor virgineus manet in matrem.*

⁹ Ita Trin. et Tol. Alii cum Feu-ard., *venit.*

¹⁰ Omn. nost. Feu-ard., *magnalibus.*

¹¹ Omn. nost. cum veter. Edit. Feu-ard., *habemus.*

¹² Modo jam non habet Feu-ard., sed in Cod. nost. nullo desiderantur.

¹³ Semper habetur in Am. et Tol., deest in aliis.

¹⁴ O Judæe scribit Feu-ard., non ita nostri.

¹⁵ Oblectaris, Am. et Tol.

¹⁶ Ex genere tua, et infra, ex populo tua habet Feu-ard. contra omn. nost. Cod. consensum.

¹⁷ Omn. nost. Feu-ard., *prædixit.*

¹⁸ Ita edimus ex communī nost. Cod. suffragio. Feu-ard. edebat: *Quis error... Quæ obstinatio.*

injuravit, dicito, quare non credis in genere tuo A puerperam virginem? Quare non credis sine viro virginem concepisse? Quare non credis proprium virginem gestare filium? Quare non credis sine viro virginem manere post partum? An illo mendacii genere ² illinitus, illo primævæ perfidiae veneno crapulatus, illo parentalis fallaciæ argumento confusus, illo infidæ ³ persecutionis astu perversus, illo antiquæ pertinaciæ munimento firmissimus, in sacris litteris adolescentulam, et non virginem parere posse causeris? Plane mentiris, ⁴ fallis et falleris, falso criminaris, falso impetis, falso proponis, falso contendis, falso arguis, falso defendis. Si enim, ut ais, juvenula et non virgo parere posset, quid significaret Dominus (Isai. vii)? ⁵ quid miraculi daret? quid admirabile demonstraret? quid inusitatum ostenderet, si juvenula pareret quod consuetudinis erat; si puella pareret, quod ætatis erat ⁶; si adolescens femina parturiret, quod teneritudinis erat; si non impar matrimonio pareret, quod naturæ simul et temporis erat? Cujus interdum maxima cura ⁷ de sponsorum manet electione sollicita? cuius mens de futuræ conjunctionis est expectatione peranxia? Cujus vota sunt secundum ⁸ sodalium experientiam non incerta? Sed vere illud ⁹ esse signum, si virgo pareret, et integra esset. Illud ¹⁰ efficere novitatem, si virgo parturiret ¹¹, et pudore nitesceret. Illud haberi admiratione condignum, si virgo generaret et incorrupta consisteret. In illo ostendi miraculum, si in humana conceptione fieret, quod humana natura nesciret. In illo dari signum, si ¹² nulli maritata viro, fieret pariens C virgo. In illo rei stuporem fieri, si femina et virginibus simul et maternis inserviret officiis. In illo ¹³ facti admirationem ¹⁴ peractam iri, si uno mulier tempore lætaretur præmiis simul et pudoris et prolis. Ut ergo noveris in signo concepisse hanc feminam, non in usu; in admiratione, non in conventionem fetosam existere; in novitate miraculi, non in vetustate parere conjugali; in incorruptione virginea secundari, non in fœdere nuptiali; Dei mater est, sed propter incarnationem Verbi; Dei genitrix est, sed propter assumptionem hominis; Dei administratrix est, sed ¹⁵ propter quod idem subditus erat parentibus suis; Dei nutrix est, ¹⁶ quia hujus nutricii reges et reginæ nutrices erunt (Isai. xliv). Quoniam iste filius ejus,

Deus et homo est, Verbum et caro est (Joan. i), divinitas et humanitas est, pax nobis, scandalum vobis est; sapientia nobis, stultitia gentibus est (I Cor. i). Inde merito humana referuntur ad Deum, et quæ Dei sunt referuntur ad hominem. Inde insolida hominis Dei ¹⁷ participatione roborantur, et solida Dei hominis participatione infirmari dicuntur. Inde in imis summa perveniunt, inde in summis ima pertingunt, inde insolida solidantur solidis, inde insolita solitis temperantur, inde insolita sublimantur insolitis. Quæ ut vera esse non ambigas, audi sancti Spiritus verba, audi prophetarum oracula, audi ¹⁸ vaticinantium dicta, audi veritatis præconia. Isaias: Parvulus, inquit, natus est nobis; filius datus est nobis (Isai. ix). Parvulus idem est Christus, quia homo non sibi, sed nobis B est natus; filius datus est nobis, quia utique Deus Filius Dei se dedit incarnari pro nobis. Et ecce homo est, in eo quod parvulus natus est nobis; Deus autem est ipse qui Filius Dei datus est nobis. Item David: Minorasti eum paulominus a Deo (Psal. viii). Is qui minoratus dicitur a Deo, Deus certe æqualis est Deo. Quia in eo quod dicitur minoratus, homo est vere humilis natus. In Psalmis ita Pater ¹⁹ de eo, quia Deus est: Ex utero, inquit, ante luciferum genui te (Psal. cix). Quia homo est, alibi dicitur: Quasi de vulva ²⁰ egredietur tibi ros adolescentiæ tuæ. Item alibi: Homo factus est in Sion, et ipse fundavit eam Excelsus (Psal. lxxxvi). In hoc quod factus est, humillimus homo natus est. In eo quod fundavit eam, excelsus est Deus. Multa quidem et alia, copiosa vere, sufficientia prorsus, abundantia certe, exuberantia plene poteris invenire de duabus naturis in Christi hujus unione connexis: si ²¹ tamen in illo credas, si illi fidelis existas, si ei fidem veram exhibeas, si illum in veritate constitearis, si illi veram confessionem impendas. Quæ tamen ego ipse ex toto non præmittens, conjiciens innectam aliqua post paulisper. Cujus ergo tantæ gloriæ et dignitatis est Filius, ut sit in assumpto homine Deus? Audi quantæ gloriæ et nobilitatis est genitrix ejus. Hæc in Isaia virga exiet ex radice Jesse (Isai. xi), id est, de genere ejus exorta; ²² virga, quæ florem hunc Christum spirituali tantum infusione sine hominis corruptionis accessione produxit. Item in Isaia hæc sola terra fide aperta, non corruptione, germinare potuit Salvo-

VARIANTES LECTIONES.

² Sine viro, desunt hæc verba in Tol. et Trin.
³ Inlinitus., Tol.,
⁴ Prosecutionis, Tol. et Trin.
⁵ Ita omn. nost. Feu-ard., fallax es.
⁶ Edimus ex unanimi Cod. nost. testimonio. Aliter Feu-ard: Quod signum, sicut promisit, daret Dominus? Quod miraculum faceret?
⁷ Feu-ard. addit: Quod mirabile fieret? Contra omn. Cod. nost. qui deinde pro adolescens, scribunt coalescens.
⁸ Feu-ard., de sponsi... dilatione. Nost. omn. ut edimus.
⁹ De sodalium experientia. Tol. et Am.
¹⁰ Tol. et Am. Feu-ard., esset.
¹¹ Egredere, ambo idem; cæteri cum Feu-ard., efficeret; nos vero efficere legendum putamus, in modo infinito, sicut cætera verba quæ sequuntur.

D ¹¹ Inserit hic loco Feu-ard.: Et integra esset. Illud efficeret novitatem, si virgo parturiret, etc.
¹² Nullo, omn. nost.
¹³ Facto, Am.
¹⁴ Ita Tol. et Am. melius quam peractam, quod habet Feu-ardentius.
¹⁵ Propter ministerium humanitatis, quod, etc., Trin.
¹⁶ Quia qui hunc nutriunt reges, et reginæ erunt, Trin. et Tol.
¹⁷ Participio, Am.
¹⁸ Omn. nost. cum antiqua Vulgata. Feu-ard., vaticinationum.
¹⁹ De filio, Tr.
²⁰ Omn. nost. Feu-ard., egredietur.
²¹ Tantum., Tr.
²² Virgo, Tol. et Am.

rem, rorantibus cœlis, et nubibus pluentibus Justum (Isai. xlv), id est, prophetis pronuntiantibus ejus adventum. Hæc in Ezechiele domus Dei est, cujus pudoris integerrima claustra,¹ ad Orientem consistens porta semper est clausa (Ezech. xlv). Quæ neque ante natum, neque post natum hunc filium alterius accessum vel transitum novit. Quia ipse solus Dominus per eam nascendo transivit. Unde et semper est clausa, quia semper est virgo. Hæc virgo in psalmo thalamus Dei est, quia de utero ejus iste incarnatus Deus processit velut sponsus, in ea relicto perennis virginittatis decore² mansuro (Psal. xviii). Item in Psalmis hæc terra est, de qua veritas oritur, quæ veritas Christus eadem est, et quæ de cœlo prospexit justitia³ ejus (Psal. lxxxiv). Item in Psalmis : Hæc terra fructum suum dedit, id est, Christum nostrum genuit, in quo et benedixit nobis, idem Dominus⁴ Deus noster, ut benedicat nobis Deus, et simus benedicti a Deo ter vocabulo repetito.⁵ Quem in Trinitate unum Deum omnis terræ metuunt fines (Psal. lxxvi).

CAPUT IV.

Hortatur Judæum, ne virginis et matris minuat gloriam, cujus ignominia redundat in prolem. Et quod Virginem adorant omnes cœlestes virtutes, et confluunt ad eam omnes populi, Judæorum quoque perfidiam obiter ostendit ab antiquis Patribus divinitus prophetatam.

Sit, rogo, jam, sit, rogo, Judæe, gratissimum tibi tantæ virginis decus in tua cognatione repertum. Sit amabile tantæ gloriæ Virginem in tuo genere invenisse. Sit letum in tua traduce tantæ pudicitie visum insigne. Sit⁶ jucundum in stirpe tantumdem tua patefactum tale miraculum. Ecce impleta est omnis terra per hanc Virginem gloria Dei. Cognoverunt omnes a parvo usque ad magnum per hanc Virginem Deum vivum. Viderunt omnes per hanc Virginem salutare Dei. Rememorati sunt et conversi per hanc Virginem ad Dominum universi fines terræ (Psal. xcvi). Adorant in conspectu Filii ejus omnes patriæ gentium : ipsius est filii reguum, et ipse Deus dominabitur gentium (Psal. xxi). Cantant omnes ipsi Domino Filio ejus redemptionis suæ canticum novum, quia⁷ nascendo de hac Virgine magna fecit. Notum fecit Dominus per hanc Virginem salutare suum, et ante conspectum nostrum revelavit hanc justitiam suam (Psal. xcvi). Invenere per hanc Virginem Deum,⁸ qui eum per observantiam legis invenire non potuerunt. Venit per hanc Virginem Deus, et congregatis gentibus et linguis, venimus et vidimus gloriam ejus, quasi gloriam unigeniti a Patre (Joan. i). Congregatæ sunt omnes gentes in nomine hujus

VARIANTES

¹ Sunt ad Orientem habet Feu-ard. In nostris omn. deest sunt.

² Et mansuro, Edit. Feu-ard. Nos, ut habent omnes Cod. nostri.

³ Deus pro ejus. Am. et vetus Editio.

⁴ Ita omnia. nost. Feu-ard., id est Deus, Deus noster.

⁵ Quam Trinitatem, Trin. et Am.

⁶ Jucundum, Tol. et Am.

⁷ In nascendo, Trin. et Am.

⁸ Quam, Am.

A Domini⁹ in medio Jerusalem, quæ est Visio pacis (Jerem. iii), id est, Ecclesia universalis, et non ambulabunt ultra post pravitate cordis sui. Juravit Dominus in veritate et judicio. Et ecce tali matre progenitum omnes gentes benedicunt, ipsumque colant. Ecce iste Deus fortitudo nostra est. Ad hunc omnes gentes venimus ab extremis terræ, et cum Jeremia¹⁰ dicimus : Vere mendacium possederunt patres nostri (Jerem. xvi). Ecce in die novissimo hic mons filius virginis hujus præparatus est in vertice montium (Isai. ii), id est, elevatus est super Apostolos nostros, et super omnium virtutum celestium majestates. Confluimus ad eum omnes populi, et properamus gentes multæ. Ascendimus ad hunc Dominum, montem Domini, et ad domum Dei Jacob, quæ est Ecclesia Dei vivi. Docet nos de viis suis, imus in semitis ejus, quia lex gratiæ de Sion egressa est, et verbum Domini de Jerusalem. In quo jussum est sanctis apostolis nos omnes in ejus nomine baptizari, et sancto Spiritu adimpleri (Matth. xxviii).

De te autem propter cordis tui pessimi obstinationem, propter impuram voluntatem, propter infidam mentem, propter conscientiam malam, propter incredulitatem jugem, propter superbiam veram, propter obedientiam fallacem, propter promissa infidelia, propter fidem¹¹ inconstabilem, audi Dominum in Deuteronomio proclamantem :¹² Eritis gentes ad caput, incredulus autem populus ad caudam (Deut. xxviii).¹³ Cui incredulus nisi isti Deo, in humilitate hominis ex hac Virgine nascituro? Item Jeremias : Prævaricatione prævaricata est in me domus Juda, ait Dominus. Negaverunt¹⁴ me, et dixerunt : Non es ipse (Jerem. v). Quod nunc usque, Judæe, propter hunc Christum Dominum meum hujus Virginis filium, dicis non esse Christum. Exspectas alium, cum quo pereas, Antichristum. Item Isaias : Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem mihi (Isai. lxxv). Non credentem et contradicentem ; cui nisi isti Domino? qui quoniam de hac Virgine¹⁵ natus est, credere nolunt hunc esse Deum. Item Jeremias : Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, et lex Dei nobiscum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes perterriti, et capti sunt. Verbum enim Domini projecerunt, et sapientia nulla est in eis (Jerem. viii). Quod verbum? Hoc utique de hac Virgine carnem factum. Et quam sapientiam? Hanc scilicet Dei Patris, quæ gentibus stultitia est. Item Isaias : Audite me, duro corde, et qui longe estis a justitia : prope feci justitiam meam, et non elongabitur, et salus mea non

LECTIONES.

⁹ In Jerusalem. Trin. et Am.

¹⁰ Feu-ard. venimus edidit, et dicamus; nos ex omn. nost. Cod. venimus... dicimus, quod sequentiibus consonat constitimus... ascendimus.

¹¹ Instabilem, Tol.

¹² Omn. nost. Feu-ard., erunt.

¹³ Sequimur omnia. nost. Cod. Feu-ard. edebat : Cui ergo incredulus es nisi... nascenti?

¹⁴ Me, omnia. nost. Feu-ard., Dominum; et sic legitur in Vulgata ad hunc Jeremie locum.

¹⁵ Sic omnia. nostri : Feu-ard., nasci dignatus est.

morabitur (*Isai. XLVI*). Quæ justitia, et quæ salus, nisi hic¹ utique a quo justificati et salvati credentes sumus? Item Isaias: Educ foras populum cæcum, et oculos habentem; surdum, et aures sunt ei (*Isai. XLIII*). Quid non videntem, et quid non audientem, nisi hunc Dei Filium, ex homine incarnatum, et cuncta quæ de eo multifarie sunt prædicta? Item in Osee: Væ, inquit, eis! quoniam recesserunt a me; vastabuntur, quia prævaricati sunt in me; et ego redemi eos, et ipsi locuti sunt contra me mendacium (*Ose. VII*). A quo recesserunt? Utique a me, quem humilem videntes hominem esse, contemnunt Deum. Et quod mendacium locuti sunt, nisi quod et in Jeremia dicente legimus: Non est ipse. Et quare non est ipse? Quia vidimus eum, et non erat aspectus; et desideravimus despectum et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem ferre infirmitatem; et quasi absconditus vultus ejus et despectus, unde nec reputavimus eum (*Isai. LIII*). Quibus verbis tua incredulitas significatur, cui visus est Christus non habere speciem, neque decorem, unde neque a te reputatus est esse Deus. Dixi celer, dixi currens, dixi transiens, dixi pernix, dixi velox, dixi citatus, quæ cito reperi, quæ de vicino attingi, quæ de proximo inveni, quæ de confinio intuli. Nam si peritia pollens, si prudentia vigil, si acumine vivax, si inquisitione strenuus, si sollicitudine minus iners vellem, aut possem, dies mihi deficiet, momenta decrescent, horæ lassabunt, mane ruet, meridies liquescet, vespere decidet; intempesta et gallicinia, crepusculumque, noctiumque abundantia non suppetent, non coherens de talibus sacramentis aut fidei meæ congrua, aut perfidia tuæ discordantia, et adversa promere vel narrare. Unde jam veni mecum ad hanc Virginem, ne sine hac properes ad gehennam. Veni abscondamur sub velamento virtutis ejus, ne induaris confusione, sicut diploide. Veni confiteamur, ego delicta juventutis et ignorantia meæ, et tu delicta sacrilegii et sceleris tui, ne revelent cœli iniquitates tuas. Veni humiliemur in veritate confessionis et laudis ejus, ne terra consurgat adversum te, asserens tanti sceleris se tuam perfidiam sustentasse. Non erubescas filium ejus esse Deum tuum, ne ipse te erubescat coram angelis suis. Non erubescas sermones ejus, ne ipse te in anotatione libri viventium erubescat. Confitere illum in regione terrarum, ne ipse te non confiteatur in terra viventium. Confitere illum Deum esse et filium hominis virginis matris

A ut ipse te confiteatur coram Patre suæ divinitatis. Time majestatem ejus inter homines, ne te humanitas ejus in tartara præcipiet coram angelis suis. Dilige illum dum patiens est, ne odio habeat te, dum judicaverit te.

B Arbitror me per virtutem Dei hostem ut potui confodisse, reliquisse cæsum, abjecisse enervatum, exanimem dimisisse. Unde et pallidus adest, exsanguis superest, defessus angitur, fatigatus manet, concisus jacet, confossus ruit, elisus interiit: de vitali flatu nihil superest, de spe vitæ jam nihil est, de reditu vitæ illi expectatio non est. Unum tantum deest, quod halitus perfidia anhelat, quod exile murmur erroris aspirat, quoc tenui tabo de sacrilegii sepulcro animæ naribus fetor exhorret. Verum redeam, repedem, retro gradiar, retro convertar, et non eam, donec deficiat; non vadam, donec intereat; non pergam, donec attritus sub pedibus meis evanescat, ne de cadavere perfidia quidam vermiculus supersit, ne de morticio sacrilegii linea quæcumque consurgat, ne de tabo profanationis quodcumque genus vermium oriatur, quod in criminum antro dæmonum favoribus pastum, etsi non assurgat in belluam, evolet in volucrum, applaudatque sibi nostræ disputationis retia evasisse, qui funditus se ingemiscit vincere nequivisse; gutturque a capulo dissertæ ratiocinationis abducatur, et per aereas potestates levitate vagabunda ferendus sese fraude suspendat, ac scilicet sub pavore vel fuga illi arrideat, cui sub spe victoria non concordat. Auditum ergo antequam loquelam, exanimatè hostis, appone; auriculum antequam linguam adaperi, ante aures quam oris remove seram, ut prius noveris quam loquaris, primitus sapias quam respondeas, prius corde percipias quam ore depromas. Sicque de hac veritate ut cognoscas plenitudinem veritatis asserere, considera, intuere, vide, intellige, perpende, animadvertè, intende, scito, sapito, disce, cognosce, hunc eundem esse Deum ex Deo in veritate naturæ suæ, qui ex Virgine factus est homo in veritate naturæ meæ; hunc esse perenniter æternum, qui dispensative factus est temporalis; hunc venisse, qui est vere immobilis; hunc contineri in loco, quem non continet locus; hunc esse intra locum, qui est omnium locus. Nam et, ut expressius dicam, ipso ducente sequar eum; ipso præeunte, curram post illum; ipso antecedente, vadam post eum; ipso adjuvante, vel vocante, ingrediar ad illum, et in quantum ipse permiserit, as-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Utique non est in Feu-ard.; sed habent nostri omn.

² Prædicata, Trin. et Am.

³ Et deest in omnibus nostris.

⁴ Contempserunt, Tol. et antiq. Editio.

⁵ Nisi quod aiunt, Jeremia dicente: non est ipse? Amel.

⁶ Transiliens, Trin. et Tol.

⁷ Lacrescent, Tol.

⁸ Languescet, omn. nostr.

⁹ Crepuscula, Tol.

¹⁰ Cohærebunt, Amel.

¹¹ Virginis deest in omnib. nost.

¹² Superest, Amel.

¹³ Feter deest in Trin. et Tol.

¹⁴ Ita Trin. et Tol. Cæteri cum Feu. repedabo.

¹⁵ Attritus reposuimus ex Trin., quæ vera lectio est abs dubio, quamvis cæteri scribunt astrictus.

¹⁶ Et per aeriæ potestatis levitates vagabunda ferendus. Trin. et Amel.

¹⁷ Victoriæ, Trin.

¹⁸ Natus, Trin.

¹⁹ Tencri, Trin. et Amel.

²⁰ Feu-ard., exactius. Nostri omn., expressius.

²¹ Trin. et Am., ipso vocante ingrediar, etc.

²² Permiserit: sanior lectio, quam exhibent nost

averem tibi, ostendam tibi, enarrem tibi, promam, A expediam, convincam, probem, quis est idem ipse qui venit, et unde venit, et quando venit, et ubi venit, et quare venit, et quomodo venit, et quid egit.

CAPUT V.

Sacrum Incarnationis explicat arcanum.

Audi jam nunc, quis est Christus qui venit; audi jam nunc, quis est idem qui venit; non alius quam Deus, et omnipotens Dominus. Dicat Malachias: ¹ Veniet ad templum sanctum suum dominator, ² quem vos quaeritis, et angelus testamenti, quem vos vultis (*Malach. iii*). Item in Exodo Pater de eodem ³ ad legislatores: Ecce mitto angelum meum, qui praecedat te, et custodiat ⁴ te in via, et introducat in locum quem paravi. Observa eum, et audi vocem ejus; nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaveris. Et est nomen meum in illo (*Exod. xxiii*). An quia angelum audis, non putas esse factorem Deum, sed quempiam angelum factum? Absit. Magna certe dementia agitaris, si credis Deum cuiquam angelo et potestatem et nomen proprium contulisse, atque contra tuam simul et meam vocem, ⁵ non sit unus Deus qui fecerit omnia. Quare angelum dicis illi esse aequalem? ⁶ Quod utique dicendum non est, quia ita non est, verum non est. Quis enim in nubibus aequabitur Domino? Aut quis similis erit Deo inter filios Dei (*Psal. lxxxviii*), id est, in angelis bonis, et in ⁷ hominibus sanctis, quos adoptionis amore divinae paternitatis pietas filios vocat. Unde Christus venit? ⁸ unde venit? Vere non aliunde quam de Deo venit. Audi ipsum per Salomonem: Ego ex ore Altissimi processi (*Eccli. xxiv*). Item Pater in Psalmis de eo: Ex utero ante luciferum genui te (*Psal. cix*). Hinc et alias ipse per Salomonem: ⁹ Ante colles ego parturiebar (*Prov. viii*). Et Zacharias: Haec dicit ¹⁰ Dominus exercituum: post gloriam misit me ad gentes, quae spoliaverunt vos. Qui enim tetigerit vos, tanget pupillam oculi ejus, quia ecce levabo manum meam super eos, et erunt praeda his qui serviebant sibi; et scietis quia Dominus exercituum misit me (*Zach. ii*). Vide omnipotentem Dominum exercituum ab omnipotente Patre Domino Deo exercituum missum, quando Christus venit. Missus est autem ad gentes post gloriam deitatis, quam apud Patrem habuit, cum fieret humilis in forma servi, qui erat aequalis paternae divinitati. Item Isaias: Ego primus, et ego novissimus; manus quoque mea fundavit terram, et dextera mea mensa est caelos. Non a principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam lie-

Codices omnes, pro *promiseris* quod edidit Feu-ardentius, non sine mendo.

¹ Venit, Feu-ard.

² Nostris om. tantum habent: *Quem vos vultis.*

³ Ad legislatores dicit, Feu-ard.; sed dicit non est in nostr. ullo.

⁴ Te supplevimus ex nostris omnibus.

⁵ Non esse unum Deum, Tol.

⁶ Quod utique verum non est, idem.

⁷ Hominibus ex nostris omn. Feu-ard., omnibus.

⁸ Item unde venit? Trin. et Am.

⁹ Feu-ard., omnes colles; sed non legitur omnes

ret, ibi eram, et nunc Dominus misit me, et spiritus ejus (*Isai. xlviii*). Ecce qui primus, et novissimus, et factor omnium est, mittitur a Domino Patre, cui et coaeternus, et coequalis habetur. Item quando Christus venit? quando venit? dicat Jacob in benedictionibus patriarcharum. Non deficiat princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est; et ipse erit exspectatio gentium (*Gen. xlix*). Tunc ergo venit, quando per ambitionem, succedente in regno Herode alienigena, defecit in ¹¹ Israel princeps de Juda; in quo defectu advenit ille qui mittendus erat, quem gentes et populi exspectabant. Item in Daniele, ad se loquente angelo: Daniel, animadvertite sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut con-

B summetur praeratio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur sanctus sanctorum (*Dan. ix*). Quod tempus olim esse completum, praedictarum rerum et eventus et exitus docet. ¹² Item ubi venit? dicat Michæas: Et tu, Bethleem, domus Ephrata, ¹³ nunquam parvula es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel (*Mich. v*). Et hoc secundum carnem; nam secundum divinitatem, illud est quod connectit: Et egressus ejus a diebus aeternitatis. Item David. Ambulabunt de virtute in virtutem, et videbitur Deus deorum in Sion (*Psal. xxxviii*). Item Jeremias in lib. Baruch: Hic est Deus noster, et non aestimabitur alter ad eum: qui invenit omnem viam prudentiae, et ostendit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo; post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (*Bar. iii*). ¹⁴ Item quare Christus venit? Per Isaiam ipse dicit: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, praedicare captivis redemptionem, et caecis visum (*Isai. 6*). Item ipse: Ecce Deus noster, ipse veniet, ¹⁵ et salvos nos faciet. Item Habacuc: Existi in salutem plebis tuae, ut salvos facias electos tuos (*Habac. 3*). Item quomodo ¹⁶ venit? Abjectus utique et egenus. Dicat Zacharias: ¹⁷ Discite, filiae Sion: Ecce rex tuus venit tibi justus et salvans, pauper, ¹⁸ et sedens super asinum indomitum (*Zach. ix*). In psalmo David de eo ait: Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis. Item apud Isaiam ex persona Dei Patris: Ecce intelliget servus meus, et exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde. Sicut obstupue-

VARIANTES LECTIONES.

in nostris.

¹⁰ Dominus Deus, Trin. et Tolet.

¹¹ Jerusalem, Tol.

¹² Antea scribit Feu-ard.: *Ubi Christus venit?* quod nullus nostrorum habet.

¹³ Nunquid, Trin. et Am.

¹⁴ Feu-ardent.: *Quare venit Christus? Item quare venit?* Nos edimus ut habet Amel.

¹⁵ Salvavit nos, Trin. et Amel.

¹⁶ Amel., Christus venit?

¹⁷ Dicite, Trin. et Amel.

¹⁸ Et deest in Trin. et Amel.

runt super te multi, sic ingloriosus erit inter viros A aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum. Iste asperget gentes multas. Super ipsum continebunt reges os suum, quia quibus non nuntiatum est de eo, videbunt, et qui non audierunt, contemplantur. Quis ¹ credit auditui nostro, et brachium domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiendi (*Isai. xxii*); non est species ei, neque decor; et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum, despectum, et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem ferre infirmitatem; et quasi absconditus vultus ejus et despectus, unde nec reputavimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, et attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque ² in viam suam declinavit; et Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, et sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. De angustia et de judicio sublatus est, generationem autem ejus quis enarrabit? Quia abscessus est de terra viventium, propter scelus populi mei percussus eum; et dabit impios pro sepultura, et divites pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus inventus fuerit in ore ejus. Et Dominus voluit eum contere in infirmitate. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum ³, et voluntas Domini in manu ejus dirigetur. Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur. In scientia sua justificabit ipse justus servos meos multos, et iniquitates eorum ipse portabit. Ideo desperatiam ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in morte animam suam, et cum sceleratis deputatus est. Et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus oravit ut non perirent (*Isai. liii*). Item apud eundem: Non clamabit, neque audiet quis in plateis vocem ejus. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet, sed in veritate docebit iudicium, et proferet justitiam, quoadusque ponat in terra iudicium, et in nomine ejus gentes sperabunt (*Isai. xlii*). Et in Psalmis de seipso sic ait: Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis (*Psal. xxi*).

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Credidit*, Amel.
² *In via sua*, præter Trin. et Amel., habent cæteri cum Feu-ard.
³ *Super terram* adjicit Feu-ardent., quod desideratur in utroque Cod. superiori.
⁴ Feu-ard. Editio habet: *Effeta*, quod est, *adaperire*; nos priora verba extrusimus, quoniam in omnibus Cod. nostris desiderantur.
⁵ Pro ut, quod retinent omn. nostri, habet Feu-ard. et.

CAPUT VI.

Oratione præmissa probat filium sanctæ Mariæ esse Deum.

Adaperi, Jesus meus, adaperi os meum, et reple illud confessione misericordiæ tuæ. Tange os et auriculam cordis mei dicens: ⁴ Adaperire; ⁵ ut audiam ⁶ quid loquaris per Spiritum sanctum tuum. Reple os meum laude tua, ut possim enarrare magnificentias tuas, atque confitear tibi misericordias tuas, et mirabilia tua filiis hominum, qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen. Quid egisti, domine? Quantum per te facta sunt, et sine te factum est nihil. Quantum autem ad id attinet, quod specialiter in tua persona incarnari, et hominibus apparere salvator omnium B advenisti, et ipse factus es sub lege, natus ex muliere (*Galat. iv*). Verum et ⁷ quos operum tuorum egressus habueris, atque quosnam saltus mirabilium diversitatibus dederis, Psalmista dicat: Visi sunt gressus tui, Deus, ingressus Dei mei (*Psal. lxxvii*). Illi utique quibus in mundum per Virginem venisti, et quibus ad Patrem per resurrectionis gloriam rediisti. Unde et venisse te tam multa vaticinantium dicta confirmant, quam operum tuorum exempla demonstrant. Cum igitur in mundum venisti, adversans tibi Judæa dicit sibi assertionibus cognoscat quid egeris. Primo itaque, Judææ, cum invisibiliter hic Dei Filius et omnipotens Deus ad Virginem venit, quid egit, nisi ut juxta quod Isaias dicit, de egressa virga, id est, de matre virgine, de radice generis Jesse ⁸ ascendit hic flos (*Isai. xi*)? Nascitur utique C Filius, nulla corruptione ⁹ creatus, sed sola sancti Spiritus infusione generatus. Item juxta eundem ait (*Isai. vii*), ut non in usu juvenula, sicut tu mentiris, sed sicut ego verum dico, in signo concipiat, et pariat Virgo. Item juxta eundem ait (*Isai. xlv*), ut sine corruptionis accessu, solo Spiritus sancti calore, et virtutis Altissimi o' umbratione aperiat terra corporis, virginalis uterus, et hunc germinet salvatorem. Item juxta Daniele ait (*Dan. ii*), ut abscedatur, id est, ut ¹⁰ abstrahatur hic lapis de monte generis Judæorum sine manibus præcedentis, id est, sine operatione corruptionis; et veniens in terram amplitudinis totius mundi, impleat potentia sua orbem terrarum, et a mari usque ad mare firmet dominium suum. Item vero juxta Psalmistam ait (*Psal. xviii*), ut ¹¹ egrediatur sponsus de thalamo uteri virginalis, assumpturus illam sponsam ex omnibus nationibus, ¹² Ecclesiam universam. Cui alio loco dicitur: Audi, filia, vocem Dei, et vide misericordiam prævenientis te Dei. Et inclina aurem obedientiæ tuæ, et oblivis-

⁴ Feu-ard., *quid loquar*, et similiter nostri, præter Cod. Trin., qui scribit ut edimus. Vetus Editio, *quid dicatur*.

⁷ Tolet. et Trin., *quia*.

⁸ Nostri, *ascendat*.

⁹ Tolet. et A., *concretus*.

¹⁰ Am., *obsecetur*.

¹¹ Ita omn. nostri; Feu-ard., *egreditur*.

¹² Feu-ard., *id est, Ecclesiam*; nostri ut edimus, omisso *id est*.

ecere populi tui profanationes, et operum pravitates, et ne recorderis ¹ domum patris tui (*Psal.* XLIV), diaboli videlicet, ² sive mundi illecebras, et temporalium rerum turpes amores. Item juxta Psalmistam ait (*Psal.* LXXXIV), ut de terra materni corporis oriatur nascentis veritas carnis, et respiciat de cœlo justitia deitatis. Sicque in unitate personæ Deo et homine consistente, hæc terra Virginis nostræ hunc det filii fructum, dante nobis Domino benignitatem nostræ redemptionis. Item juxta Ezechielem ait (*Ezech.* XLIV), ut de hac materni uteri domo per pudoris virginei portam idem Dominus Deus Israel egrediatur, ac dum nec ante, nec post nativitatem ejus ullum unquam integritas corruptionis novit accessum, eadem porta sit clausa, quia semper est virginitatis sera conclusa. Horum itaque ³ vaticiniorum omnium ad hoc summa porrecta est, ut de Spiritu sancto et Maria semper virgine fieret hoc Verbum caro, fieret Deus homo. fieret humanum quod erat divinum, non diminutione deitatis, non interitu æternitatis, non commutatione incommutabilis veritatis, sed assumptione carnis, sed ⁴ participatione hominis, sed societate humanitatis. Sicque ⁵ in unitate personæ idem sit Verbum qui caro, idem sit homo qui Deus, idem sit et qui divinitas et qui humanitas est. Ac per hoc juxta Jeremiam (*Bar.* III) ipse unus Christus sit Deus, qui invenit omnem viam prudentiæ, qui et cum hominibus conversatus est homo. Juxta Psalmistam (*Psal.* LXXXVI) ipse sit homo in Sion natus, qui fundavit eam Deus excelsus. Juxta Isaiam (*Isai.* II), qui dicit: Quiescite ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est; ipse sit homo in cujus humanitatis aspirationibus divinitatis ejus spiritus est, qui sit et Deus, qui est reputatus excelsus. Juxta David (*Psal.* CIX) ipse sit Dominus Deus, ad quem loquitur Dominus Deus, ipse sit homo, qui sedeat a dextris Dei. Juxta Isaiam (*Isaiæ.* IX) ipse sit homo, qui parvulus natus est nobis, qui sit et Deus, qui filius Dei datus est nobis. Juxta Psalmistam (*Psal.* XLIV) ipse sit Deus, cui dicitur: Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; qui sit et homo, qui per exultationis oleum sancto Spiritu dicitur unctus. Juxta vocem Domini per Jeremiam (*Jerem.* XXIII), ipse sit homo, cui dicitur: Ecce ⁶ venient dies, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam super terram; qui sit et Deus, cum subjicitur: In diebus ejus salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter, et hoc est nomen quod vocabunt eum, justus Deus noster. Juxta Michæam (*Mich.* V) ipse sit

A homo, de quo dicitur: Stabit, et videbit, et pascet gregem suum; qui sit et Deus, cum sui jungitur: In virtute Domini et honore nominis Dei sui erunt; quoniam nunc magnificabitur usque ad terminos terræ, et erit iste pax. Audisti quid egerit adveniens Deus in utero Virginis? Audisti quod cum sit Deus, homo factus est? Audisti quia cum aliud sit Deus, et aliud homo, non tamen est alter Deus, et alter homo, sed unus est ⁷ Dominus noster Jesus Christus, idem Deus et homo? Audi jam nunc quæ miraculorum opera egerit, quæ mirabilia acta gesserit, quæ magnalium gesta fecerit, quas virtutum operationes patraverit, quos operationum effectus ediderit. Certe hæc quæ auditurus es, in gente tua, in genere tuo, in populo tuo, in plebe tua, facta cognosce. Quoniam et ipse qui ea fecit secundum quod homo est, ex ⁸ traduce tua, ex stirpe tua, ex propagine generis tui, in veritate carnis naturæ meæ voluit nasci. Sed vellem plane contra sacrilegium et perfidiam tuam veritatis hujus negotium partis meæ assertoribus intimare, ⁹ et veridicum jus veritatis meæ coram Domino et angelis ejus in foro orbis terrarum, spectantibus cunctarum nationibus gentium, in eorum testium fidem proponere. Sed video te fallaci conatu, perverso astu, infido objectu, labenti congressu, depravato animo, impuro sensu, ¹⁰ hyperbatonico eloquio, quod est ex omni parte confusum, velle te respondere, Instrumenti Novi auctores nolle recipere, sed auctoritatis vetustate assertionibus dimicare. Respondebo et ego: Si novis assertoribus veritatis minime cedis, saltem ipsi pro se loquenti veritati succumbe. Sed rursus objicis: Hæc, quæ dixisse veritatem opponis, novorum sunt prædicatorum intimata præconiis. Et ego dicam: Ut ergo ais, tempore, non auctoritate contendis; electione, non jure disceptas; velle, non ordine causam narras, dum vetustatem novitati præponis, dum nova veteribus impugnas, dum veteribus nova evacuare conaris. Certe iste directus initæ disceptationis est ordo, iste actionis debite de jure processus, hoc negotii verum initium, hic disputationis ordinatæ competens modus, ut vetusta promissa nova opera compleant, ut umbram veritas excludat, ut incerta et occulta patens exhibitio manifestet, ut antiquitatis arcaeva nova fides aperiat, et veterum secreta credulitas adveniens revelet, ut absconsa mysteria religionis novitas ostendat, ut temporum primitiva temporum plenitudo corroboret. At nunc quid vetera quæris, ¹¹ quæ transierunt, et ecce facta sunt nova? quid illorum temporum recordaris, propter quæ facta non sunt? quo-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Domum non legitur in nostris.

² Pro sive scribit *suaves* Amel.

³ Vaticiniorum. Ita omn. nostri Cod. cum antiqua Edit. Feu-ard. Edit., *vaticinantium*.

⁴ Trin., *participio*.

⁵ In unitate, Am.; reliqui cum Feu., in *unione*.

⁶ Nostri Cod. ms., *dies veniunt*.

⁷ Dominus noster, Trin. et Am. Alter vero cum Feu-ard., *Dominus meus*.

⁸ Traduce scribunt nostri omn. Feu-ard., *radice*.

⁹ Extremum hujus periodi membrum edimus ad nostros Cod. omn. Quod ita habet Feu-ard: *Et ut veridicum jus meorum testium fidem proponerem*.

¹⁰ Profanatico debebat Feu-ard. Nos ex nostris Codicibus *hyperbatonico*, quod cum sequentibus mire consentit; namque hyperbaton orationem reddidit perturbatam et obscuram, nisi prudenter adhibeatur.

¹¹ Quæ, Amel. Feu-ard. cum reliquis, *quid*.

niam facta sunt propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt. Quid tantum vaticiniis primævis attendis, cum jam omne vaticinium rei gestæ sit exhibitione completum? Quid de lege et prophetis agis, cum ea quæ usque ad Joannem dixerunt, in Deo Christo Jesu nostro esse completa testentur etiam rerum omnium elementa? ¹ Quid vero dicam? ideo te nolle recipere novos, quia sprevisisti vetustos; ex hoc jura novitatis impetere, ex quo antiqua visus es sprevisse; ex hoc renuere gratiam, ex quo impugnaveras legem; ex hoc non dare fidem Evangelio, ex quo dudum contradixeras legali præcepto; ex hoc impugnare apostolos, ex quo impugnaveras et prophetas; ex hoc non acquiescere doctoribus meis, ex quo non acquievisti rectoribus tuis; ex hoc profanare veritatem, ex quo profanaveras et veritatis promissionem; ex hoc revelata nescire, ex quo ² ad perita noluisti cognoscere; ex hoc esse ³ perfidum in temporum plenitudine, ex quo fuisti infidus in futurorum promissione. Sed age nunc, quonam ordine propositionis perversæ hic modus poterit esse justus, ut in assequenda veritatis cognitione, de turba veridicorum personas eligas, quibus credas, ⁴ et dum emicans patulæ veritatis fulgor dixerit, non attendas? Quo venefico ore, quo itinere dirigitur hujus actio commoti certaminis, ut me apertiora judicia profere, tu in tua electione constituas quod in mea contradictione defendas? Postremo quæ tergiversatio ista est, ut ego veritatem proferam, quam tu ⁵ renuas videre, et de ejusdem coneris inquisitione contendere? Aut quisnam hic conglobatæ responsionis est ictus, ⁶ ut assertores veritatis inquiras, et prolatam veritatem videre contempnas? Si licet tibi eligere cui credas, ergo eligere liceat et quod credas. Si licet tibi electione tua vindicare quod credis, ⁷ liceat et electionis invenire auctorem cui credas; ac per hoc ita judiciorum regulas rumpis, ut de electione feras libitum, non de justa disceptatione iudicium. Non enim quod debes, sed quod placet dicis; neque quod inveniat, sed quod operiat veritatem opponis, dum publice veritati non credis, et hanc in abditis quæris, dum per semetipsam quid verum sit de se veritas clamat, et tu de illa quid verum se habeat electionis disputatione requiris. Veritas dicit per semetipsam: Ego sum; et tu, qui speciem ostendat veritatis inquisitorem quæris!

A Ego sum via (*Joan.* xiv); et tu in deviis viam quæris! Veritas dicit: Ego sum vita; et tu vitæ præcones inquiris! Veritas dicit: Qui sitit, veniat et bibat (*Joan.* xvi); et tu qui sitientem potes, asciscis! Veritas dicit: Ego a Deo exivi, et veni in hunc mundum (*Joan.* xvi, 28); et tu eligis quis sit ille qui venire possit in mundum! Veritas dicit: Ego et pater unum sumus, et: ⁸ Qui me videt, videt et Patrem; et tu asseris hunc nec a Deo esse, nec huic æqualem existere posse! At vero quia ex defensoribus partis tuæ tibi metipsum applaudis, nolo sis anceps. Pro certo autem discere, quia quos tibi advocas, mei sunt: quos tibi assumis, proximi mihi sunt, et quos tibi asciscis notissimi mihi sunt. Quæ enim ⁹ in tuis auribus suis vocibus indiderunt, cordi meo virtute intelligentiæ **B** impresserunt; quæ tibi sonuerunt, mihi cohæserunt; quæ te sonitu tetigerunt, me tactu illustraverunt. Sed jam ¹⁰ placabilis ego cedam, non vicus veritate, sed sultus, cum tu infamis cedas, non sultus veritate, sed victus. Astipulabunt enim testes tui quæ assero, firmabunt quæ intimo, asseverabunt quæ propono, stabilient quæ contestor, statuent quæ intulero. Fides namque mea illorum est veritas, propositio mea illorum est attestatio, cognitio mea illorum est testimonium, loqui in tempore meum, illorum est sapere in æternum; proponere meum, firmare est ¹¹ eorumdem; non tacuisse meum, dixisse illorum est. Sic lingua mea flatus illorum est, sic eloquium meum spiritus eorum est, sic verbum meum spiraculum est ipsorum; quia verbum Dei, quod per illos **C** venit, in me pervenit, quia sapientia Dei, quæ illos implevit me tetigit, quia spiritus Dei, qui illis loqui dedit, mihi audire et annuntiare concessit. Inde est illorum os meum est; inde os illorum sermo meus, inde sermo illorum fides mea, inde fides illorum affirmatio mea, inde quod sapiunt dico, inde quod dicunt scio, inde quod sciunt annuntio, inde quod inquit non taceo, inde quod annuntiaverunt enarro. ¹² Quia vivit in me qui vivebat in illis, quia est in me qui erat in illis, quia non tacet in me qui loquebatur in illis, quia manet in me usque in æternum qui non defuit in illis usque adhuc. Quare ergo non credis Filio dicenti: Omnia quæ habet Pater, mea sunt (*Joan.* xvii), cum ad Patrem de illo dicatur: Omnia subiecisti sub pedibus ejus (*Psal.* viii)? **D** Quare non credis Filio dicenti: A modo videbitis Fi-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Loco horum verborum habent omn. nostri: *Cum verum video, ideo, etc.*

² *Fœdare, Tol.*

³ *Adaperta, Feu-ard. Trin. vero et Amel., adopena, et quidem genuina lectione, nam voluit hoc opponere superiori verbo revelata, quod idem est ac adaperta, nodum illi contrarium.*

⁴ *Perfidum ex nostris, non perfidus, quod habet Feu-ard.*

⁵ *Tol. Cod. habet: Et micans veritatis fulgur intendens, non attendas. Sed si pro dixerit legatur eluxerit lectione Feu-ard. nulla melior.*

⁶ *Feu-ard., renuisti; nostri omnes, renuas.*

⁷ *Amel. Cod., ut per assertores veritatem inquiras, etc.*

⁸ *Lectionem hanc exhibet Tolet. noster: Feu-ard.*

et cæteri scribunt: *Liceat et electionem invenire, cui credas. Neutra quidem lectio nobis maxime probatur, qui malleus legere: Liceat et electione invenire, cui credas. Sane quid sit credere electioni, vel auctorem electionis invenire non satis capimus.*

⁹ *Qui me videt, videt, etc. Tol. et Am. Feu-ard. cum alio edebat vidit, vidit.*

¹⁰ *Feu-ard., tibi in tuis auribus.*

¹¹ *Est placabilis in Trin. et Am. In Feu-ard. legitur placibilis.*

¹² *Ubi habet hic Feu-ard. eorumdem, scribunt Am. et Trin. illorum est; et contrarium infra, ubi Feu-ard., dixisse illorum est.*

¹³ *Quia vivit, ex Trin. et Amel. Quia est edebat Feu-ard.*

lium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, cum A et Pater illi dicat : Sede a dextris meis (*Psal. cix*)? Quare non credis Filio dicenti : Pater meus usque modo operatur, et ego operor (*Joan. v*), cum Pater illi dicat : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen. i*)? Cur non credis Filio dicenti : Si sciretis Patrem meum, utique et me sciretis (*Joan. xiv*), cum Pater illi dicat : Filius meus es tu, ego hodie genui te (*Isai. ii*)?

CAPUT VII.

Duplicis Instrumenti verborum connectione Christum docet ut hominem, ita sane et Deum altissimum esse. Item totam Servatoris nostri vitam usque ad Spiritus sancti in apostolos missionem copiose depingit.

Sed veni, quo cœpimus properemus; quo ire conati sumus, ire non desinamus; quo gradi nisi sumus, avidius impellamur; quo cœptum est ambulare, non desinatur ambulasse. Gressus pergat animæ, pes properet mentis, poples ambulet cordis. Genu vale, ¹ crure stabilire, tibia substa, ne talo concidas, ne planta ruas, ne pede ² labaris; totus couare, totus expedire, totus assurge; propone quod sapias, dicito quod nosti, loquere quod intelligis. Quod ruminas prome, quod cogitas enarra, quod machinarius expone. Adest veritas, hic est veritas, ecce est veritas. Præsto sunt qui vera dicunt, præsto sunt qui vera sapiunt, præsto sunt qui vera proponunt, præsto sunt qui vera defendunt. ³ Ego ego prorsus, cum tu meos profanes, tuis delector auctoribus. Cum tu meis deroges, ego tuorum delector assertorum eloquiis. Cum tu meis contradicas, ego ⁴ tuos obediens et obtemperans amplector auctores. ⁵ Tanto enim tui mei sunt, quanto tu a meis alienus. Tanto tui jam non sunt tui, quanto nec mei potuerunt aliquatenus esse tui, quia unum, et in unum, et ab uno, et per unum sunt tui simul et mei. Dicito itaque tu, qui nec veritati credis, qui nec veritati faves, qui nec veritati pares, qui nec veritatem diligis, qui nec veritati obedis, qui nec veritatem auscultas, quare summi Numinis jussa contempnis? quare factoris oracula irrita facis? quare sapientiæ arcana cum considerare nequeas, impugnare per tentas? quare prudentiæ Dei stulte derogas? quare virtuti Dei, cum ipse sis pulvis, imbecillitatem adjungis? Qui non credidisti Deo patri dicenti ad Filium suum Christum Dominum meum: Filius meus es tu, ego hodie genui te (*Psal. ii*); quod nulli alteri hominum dixit, quia nulli alteri hominum dedit hæreditatem suam gentes habere, et in posses-

sionem suam terræ terminos possidere, quos ⁶ reget in virga ferrea forti, et quos contereret veluti vasa lutea figuli, non humani exemplis edicti, sed proprii jure domini; crede eidem filio dicenti de se: Ego et Pater unum sumus, et: Qui me videt, videt et Patrem (*Joan. x*); et: Omnia quæ habet Pater, mea sunt (*Joan. xiv*). Et per Salomonem eadem Sapientia, quæ Filius Dei est: Quando præparabat cœlos aderam; quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens (*Prov. viii*). Qui non credidisti Filio veritatem de se dicenti, crede Spiritui sancto, de quo dicitur: Spiritus Domini super me; propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me (*Luc. iv*). Et iterum ibi: Requiescet in eo Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini (*Isai. ii*). Hoc enim est, quod per Joannem dicitur: Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi Spiritum descendantem, quasi columbam de cœlo, ⁷ et mansit super eum, et ego nesciebam eum. Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (*Joan. i*). Qui non credidisti ⁸ singillatim personis Deitatis loquentibus, credito eidem indivisæ Trinitati simul cooperanti, simulque operatrici. Sic enim per Isaiam dicitur: Et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus (*Isai. xlviii*). Ecce enim in eo quod per Virginem nostram Dei Filius incarnari venit, operationis suæ novam admirationem tota Trinitas ostendit. Tu ergo jam qui non credidisti veritati, quæ summa est veritas, et quo nihil est verius, non erubescas credere assertoribus veritatis. Nam licet et isti creatura et conditio sint veritatis qua conditi sunt illius, qui plenam ac summam veritatem de suo conditore atque de veritate ipsius sui conditoris annuntiant, ita tamen per se contemnitur ipse, dum contemnitur per istos, sicut creditur illi, dum de illo creditur et istis. Nam interdum et judex per se quidem cum criminoso non contendit, sed per internuntios confessionem suadendam extorquet; et non est illi onerosum, ⁹ si non contemnat nuntium judicis, qui contempsit præsentiam judicantis, solum ut obtineat plenitudinem veritatis, qui tenet judicium sanctionis. Crede

VARIANTES LECTIONES.

¹ Crure, ex Am. et Trin.; reliqui cum Feu-ard., *crus*.

² Labaris, omn. nost. Feu-ard., *delabaris*, quod ex ultima syllaba verbi præcedentis conflatum forte fuit.

³ Alterum ego ex nostr. omn. adjecimus.

⁴ Tuos quod edimus est ab Amel. Cod., nam in cæteris sicut in Feu-ard. est *tuis*; sed illa lectio optima, et verior visa est.

⁵ Tot. habet: *Tanto enim tui mei sunt, quanto*

mei tui non sunt; deinde prosequitur ut reliqui.

⁶ Trin. et Amel. habent *reget*, et inferius, *conteret*.

⁷ *Et manentem* edidit Feu-ard.; nos, *et mansit*, quod legitur in omnibus nost.

⁸ *Singillatim*, ex nost. omn. *Singulatim*, Feu-ard.

⁹ *Si contemnat* edobat Feu-ard., sed ipsa per se sententia exigit negationem, quam in omnibus nost. Cod. reperimus.

jam ergo Petro dicenti : Tu es Christus Filius Dei vivi (*Matth. xvi*). Quia in Daniele rex ille impius hunc aspicit, cum dicit : Ecce video viros quatuor solutos, et ambulantes in medio ignis, et species quarti similis Filio Dei (*Dan. iii*); quem vere hunc esse credimus Dominum Salvatorem. Sed ne objicias quod in eodem Daniele iste Filius Dei superius angelus nominatur, audi eundem Christum Filium Dei per Malachiam angelum dici : Veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos queritis, et Angelus testamenti quem vos vultis vel desideratis (*Malac. iii*). ¹ Quod quia non est quare dubites, quare non credis etiam Joanni dicenti : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum (*Joan. i*). Cum per David Pater de illo dicat : Eructavit cor meum verbum bonum (*Psal. xlii*). Item quare non credis eidem Joanni dicenti : Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan. i*), cum eadem sapientia, quæ vere Filius Dei est, per Salomonem dicat : Necdum erant abyssi, et ego jam concepta eram. Necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant, ² ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat, et flumina, et cardines orbis terræ (*Prov. viii*). Quare non credis Matthæo de nativitate ejus dicenti : Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto (*Matth. i*)? Hoc enim est quod Isaias dixerat : Ecce virgo in utero ³ concipiet et pariet filium; et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus (*Isai. vii*). Erubescere, impure, et vide eundem esse nobiscum Deum, qui natus est homo. Quare non credis Lucæ dicenti de loco nativitatis ejus : Ascendit Joseph a Galilæa de civitate Nazareth, in Judæam civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo et familia David, ut profisteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum (*Luc. ii*). Hoc enim est quod Michæas dixit : Et tu, Bethlehem, domus Ephrata, nunquid parvula es in millibus Juda? Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus a diebus æternitatis (*Mich. v*). Quare Matthæo non credis, de ostensione ejus per sidus ⁴ magosque dicenti : Cum natus esset Jesus in Bethlehem Judæ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerunt Jerosolymam, dicentes : Ubi est qui natus est Rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus

A in Oriente, et venimus adorare eum (*Matth. ii*). Et infra : Videntes autem ⁵ magi stellam, gavisus sunt gaudio magno valde; et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum. Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham. Hoc enim et Balaam ille divinus in Numeris intulit dicens : Orietur stella ex Jacob, et consurget homo de Israel (*Num. xxiv*). Magi namque ab Orientis partibus venientes, nativitatem Christi primi stella indice nuntiaverunt, ut quem artis eorum princeps ⁶ ante tempus prædixerat, cum stellæ ⁷ ortu viderent consurgere hominem, illi cum stellæ visu nascentem surrexisse hominem demonstrarent. Hinc et Isaias : Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes (*Isai. lx*). Quare non credis Joanni dicenti : Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit (*Joan. i*)? Hoc enim est quod et David dicit : Apud te est, Domine, fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (*Psal. xxxv*). Et per Isaiam dicitur : Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum (*Isai. lii*). Quare non credis eidem Joanni dicenti de exprobratione tua : In propria venit, et sui eum non receperunt (*Joan. i*)? Hoc enim est quod et per Jeremiam de te dictum est : ⁸ Prævaricatione prævaricata est in me domus Juda, ait Dominus. Negaverunt me, et dixerunt : Non est ipse (*Jerem. v*). Quare non credis Marco de miraculis operum ejus dicenti : Afferebant ad eum omnes male habentes; et dæmonia habentes, et erat omnis civitas congregata ad januam, et ⁹ curabat multos, qui vexabantur variis languoribus, et dæmonia multa eiciebat (*Marc. i*). Hoc est enim quod Isaias dicit : Ecce Deus noster, ipse veniet, et salvabit nos; tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum ¹⁰ audient. Tunc saliet claudus quasi cervus, et clara erit lingua mutorum (*Isai. xxxv*). Nam de passione, contumeliis, cruce, clavis, morte, et sepultura quid tibi jam loquar, cum te fecisse illa non dubites? Quæ si facta non crederes, vere quidem non leviter perfidares. Cum autem facta nos, et hæc non ad salutem mundi facta intelligis, sed ad ejus (ut videtur tibi) ignominiam talia ¹¹ te fecisse contendis, vere graviter ¹² duplici criminis insolubili nodo ¹³ vinciris, quando et de homicidio innocentis reus teneris et hanc mortem ejus, a te quidem crudeliter illatam, ab illo autem sponte susceptam, ad salutem mundi profecisse non credis.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Veram nostro judicio lectionem hujus loci restitimus ex nostris omnibus. Namque illa Feu-ard. : *Quod quia aliud non est, quare dubitas? vix sensum habet.*

² Et hoc loco scribit Feu-ard. *ante omnes colles*, sicut et supra, contra omnium nostrorum Codicum testimonium.

³ *Accipiet*, Trin. et Tolet.

⁴ *Magosque*, nostr. omnia. *Magis*, Feu-ard.

⁵ *Magi* desideratur in Trina. et Amel.

⁶ Ita nostri : Feu-ard., *ante multum tempus.*

⁷ *Ortu*, omnes nostr. *Ortum*, Feu-ard.

⁸ *Prævaricando*, Tol.

⁹ *Curavit*, Tol. et Amel. cum ant. editione.

¹⁰ Solus Feu-ard. scribit *patebant*. Antiq. Edit. cum omnibus nostris consentit in verbo *audient*, quod edimus.

¹¹ *Te* desideratur in Amel.

¹² Feu-ard., *duplicis*. Omn. nost., *duplici*.

¹³ *Vinciris*, ex omnia. nost. Feu-ard., *vincieris*.

Sed quia non diffiteris te imple egisse, quare mecum A universa Redemptoris gesta non credis facta pro nobis misericorditer esse? Audi miraculorum potentiam quæ inter ipsa pœnarum supplicia videntur exorta. Voluisti enim sacrilegis ausibus extorquere, sacris vocibus præsentium silentia, miraculis antra, virtutibus latebras, et cunctis operibus ejus oblivionis opponere umbram. Sed dicente Scriptura: Non est sapientia, et non est scientia, et non est consilium contra Deum (*Prov. xxi*), dum impugnare niteris, expugnatus es, et miro transactionis commercio, miro certandi congressu, miro contrarietatis obtentu, miro sibiimet repugnantium rerum effectu elicitur de latebra veritas, de anatro lumen, de tenebris splendor, de ignominia miraculum, de infirmitate virtus, de pœna victoria, de contemptu honor, de cruce tropæum, de morte vita, de sepulcro vivens, de servitute mortis homo liber, de inferis victor, et (quod superest) de oblivione testimonium, de silentio vox, et de extincto quod nunquam possit extingui. Vide ergo quæ videre noluisti. Attende viventia, quæ putaveras extincta. Intuere in toto terrarum orbe præclara, quæ suasisti custodum mendaciis esse togenda. Considera qualiter et in cœlo, et in toto mundo fulgeat cum immensitate miraculorum, et universitate fidelium, cujus nomen noluisti amplius memorari. Et responde, quare non credis Paulo dicenti: Tradidi vobis in primis quod et accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas; et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas; et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim; deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc; deinde visus est Jacobo; deinde apostolis omnibus (*I Cor. xv*)? Hoc enim est quod et idem per David dicit: Caro mea requiescet in spe; quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem (*Psal. xv*). De qua resurrectione dicitur et alibi: Ego dormivi, et quievi, et resurrexi, quoniam Dominus suscitavit me (*Psal. iii*). Quibus dictis non aliud quam dormire mori, et evigilare resurgere est. Item in Isaia: Nunc exurgam, dicit Dominus: nunc exaltabor, et nunc sublimabor (*Isai. xxxiii*). Ubi aperte hic propheta proponit quod exurgeret a

VARIANTES

¹ Diffiteris edimus ex nost. pro denegas, quod habet Feu-ard. Sed Cod. Trin. et Amel. totam hanc periodum aliter legunt, et certe non contemnendi: Sed quare non diffiteris te imple egisse, quæ mecum universitas redemptorum credi gaudens facta misericorditer esse?

² Pro videntur legitur in Trin. sunt evidenter, quam lectionem non despiciamus.

³ Ausibus edimus ex Trin. et Amel. Reliq. cum Feu-ard., auribus. De cætero exhibemus variantem lectionem Cod. Ameliani, qui scribit: Voluisti enim sacrilegis ausibus extorquere sacris vocibus potentium silentia miraculorum, atram virtutibus latebram, et cunctis operibus ejus, etc.

⁴ Habet hoc loco Feu-ard. facta cunctis esse præclara, quæ priora verba in omnibus nostris desiderata rejecimus.

mortuis, et exaltaretur in cœlo, sublimaretur in regno. Quare non credis universæ Ecclesiæ catholice, a solis ortu usque ad occasum, et a mari usque ad mare diffusæ, uno ore dicenti: Credimus in Jesum Christum Filium Dei, qui propter nos, et propter nostram salutem crucifixus, mortuus, et sepultus, tertia die resurrexit vivus a mortuis? Hoc enim est quod et Osee ex persona sanctorum dixerat, qui cum illo ab inferis die tertia surrexerunt: Venite, revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, et sanabit nos. Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus (*Osee vi*). Item in eodem propheta: Quasi diluculum præparatus est egressus ejus. Hoc enim est, quod Lucas refert: Una Sabbati valde diluculo mulieres venerunt ad monumentum portantes quæ paraverant aromata, et invenerunt lapidem revolutum a monumento, et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu (*Luc. xxiv*). Quare non credis eidem Veritati de hac sua resurrectione dicenti, qui resurgendo complevit quod in suis periculis Jonas propheta tuus, imo potius meus, ante præmiserat: Generatio prava et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim Jonas fuit tribus diebus, et tribus noctibus in ventre ceti, ita erit et Filius hominis in corde terræ (*Math. xii*), id est, in sepulcro. Post quod triduum, sicut ille belluam, ita sepulcrum iste reliquit. Inde enim solus inter mortuos liber (*Psal. lxxxvi*), quia sicut nec peccati contagio, ita nec mortis retineri potuit vinculo. Quare non credis Marco dicenti: Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est discipulis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei (*Marc. ult.*)? Hoc enim est quod et Daniel dicit: Aspiciebam in visu noctis, et ecce in nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat (*Dan. vii*). Subjungit et dicit: Et usque ad antiquum dierum pervenit; id est, usque ad Patrem. Post hæc infert: Et in conspectu ejus obtulerunt eum, et dedit ei potestatem et regnum, et omnis populus, et tribus, et linguæ, ipsi servient. Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur. Quare non credis, ipso donante, in eum credentibus post mortem ejus sanctum Spiritum datum? Hoc enim est quod per Joel prophetam dictum est: In novissimis diebus; dicit Domi-

LECTIONES.

⁵ Post hæc verba unus Cod. Amelianus hæc habet: Ex quibus lxxii vicinia nostra idem in apostolatam accepit Martialis nobilissimus apostolus, qui primus illuminavit populos occidentales, sedentes in tenebris et umbra mortis. Hic certe locus inepto librario Gallico aptissimus visus fuit ad gloriam suæ gentis celebrandam, ex qua viri eruditii contra viros eruditos contendunt apostolorum temporibus varios horum discipulos in Galliam missos fuisse, qui fidem annuntiant, quos iater sanctus hic Martialis númeratur, primus, ut aiunt, Lemovicensem episcopus. Ut ut res sit, quam certe hujus loci expendere non est, importunissimam hominis animadversionem, eamque in textum orationis immissam, quis non rideat?

⁶ Quando mulieres venerunt edebat Feu-ard., sed quando non legimus in nostris.

nas: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et propheta- bunt filii vestri et filia: vestrae (Joel II). Quare non credis venturum judicem, Marco dicente: Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria; et congregabit electos suos (Marc. XIII)? Hoc enim est quod et David dicit: Advocabit caelos sursum et terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos ejus qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Et annuntiabunt caeli justitiam ejus, quoniam Deus judex est (Psal. XLIX).

CAPUT VIII.

Ostendit Deum multa fecisse magna in Virgine gloriosa, ex quibus quisque colligat potuisse ipsius virginitatem in partu illaevam facile servare. Sterilitis Elisabeth aliorumque testimonio divinitatem in

Audisti testimonium Patris de Filio? audisti testimonium Filii de se ipso simul et Patre? audisti testimonium de Spiritu sancto, qui ut hunc Filium Dei esse ostenderet (de quo secundum divinitatem idem Spiritus procedit) ¹ quod descenderit in eum corporaliter secundum veritatem Incarnationis ipsius, propter cujus Incarnationem haec omnia et veterum et novorum praedicatorum locuta sunt ora? Audisti quae lex et prophetae a Moyse usque ad Zachariam enarraverunt? Audisti quae a Joanne filio ejus, et deinceps evangelistae et apostoli protulerunt? Audisti quaecunque et primis et novissimis temporibus per primos et novissimos vates (uno sancto Spiritu per eos cuncta loquente) concorditer, et absque omni haesitationis scrupulo, in unius rei cognitionem redacta veridice scripti praedicta? Audi jam nunc diversarum conditionum, sexuum, aetatum, rerum et elementorum insignia; ut si te vaticinantium mira dicta non movent, tandem contemplatio diversitatis ² aliquando moveat admiranda. Crede primo ipsi Virgini dicenti, quam evidenter et persona et natura divinitatis aggressa est, ³ et quid verum de se dicat ausculta: Ecce ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est (Luc. I); et utique illa, quae tanto sunt admiranda cum videntur, quanto et necessario praevium est ut ante tot et per tanta tempora mirabiliter dicta essent, ad redemptionem mundi mirabilis expectanda. Illa utique, ut per hanc Virginem Deus fieret homo, Verbum fieret caro, et Filius Dei factor omnium fieret filius matris quam ipse formaverat. Essetque dominator nascendo subditus ancillae quam ipse condiderat. Sicque haberet ancilla in subdito Dominum, ancillam Dominus in praelato. Ita factorem suum pareret mater, ita factor informis materiae rerum nativitate suae materiam faceret matrem, atque fieret ex ea quam fecerat idem factor. Ut haberet nascendi auctricem, cui faciendae auctor existit idem. Semperque diversa essent concordantia dum pro humanis humiliantur divina, et

in divinis sublevantur humana, dumque quod sublime est cedit humili, et humile dirigitur in sublime, dum forte infirmatur in humili, et humile roboratur in forti, dum feminam aggreditur Deus, et profert femina virum, dum in utero feminae non fuit factoris opus operationis solite usu, sed statuens admirationem in magnitudine rei, sicut totum fecit ex nihilo, ita faceret ex inauditis hoc solum, quod semper esset in miro. Sicut in uterum Virginis uteri factor ingressus novitatis opus efficit, faciens quod ante non fecerat, licet et faciendum esse praedixerat, ut in admiratione rei remota lege naturae hoc fieret, quod et in se natura factum agnosceret, et inde in se fieri hoc posse negaret, unde nulla concordia usitatae rei id fieri posse monstraret. Ita homo pareret Deum, ita parturiret terra divinum, ita virginitas pareret prolem, ita remoto viro parturiret femina virum. Audisti Virginis oraculum, quae in veritate tam vero utero carnis concipit, et generat, quam vere utero mentis accipit, et enarrat; uno enim Spiritu et ad fidem fecundata est, et ad prolem. Audi post haec maritatum, natura sterilem, diebus provectam, moribus illustrem, justitia plenam, in mandatis ejus coram Domino incedentem, in justificationibus Domini permanentem, inter proximos sine querela persistentem, sacerdotis conjugem, vaticiniis certam, mysteriis cognitam, sacramentis imbutam, et sancto Spiritu plenam Elisabeth. Cum enim salutasset eam haec nostra Virgo, ad cujus gloriam pertinent haec quae enarramus, exsultavit infans in utero ejus, et repleta Spiritu sancto Elisabeth exclamavit voce magna dicens: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo. Et beata quae credidit, quoniam perficientur ea quae dicta sunt ei a Domino. Audi deinde senis Simeonis confessionem, qui ad exprobrationem infidelitatis tuae fessorum vetustate senili artuum resolutionem non potuit obtinere, donec videret Christum Domini sponsione sancti Spiritus re promissum. Sic enim de eo dicitur: Homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus, et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu sancto non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum; et cum introducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, et ipse accepit eum in manibus suis, et benedixit Deum, et dixit: Nunc dimittis, Domine, servum tuum secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum; lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuae Israel (Luc. II). AU-
LECTIONES.

VARIANTES

¹ Hoc verbum quod libenter deleverimus, nisi omnium Cod. et librorum editorum suffragiis niteretur. Perturbat enim omnem orationis sensum; quo sublato, omnia plana sunt et aperta.

² Aliquando est. in Amel. Ponimus pro aliquo modo, quod edidit Feu-ard. et habent caeteri.

³ Triu., et quod de se verbum dicat ausculta.

disti senem veterosum Spiritu Dei plenum, audi quid dicatur de Anna vetula, quæ erat ex officio prophetissa, ex genere præclara, ex tribu et familia David nobilissima. Primum corpore ac mente virgo, deinde cum conjugè honesta, comitatu conjugis non longæva, duodecies septies viduitatis annositate longissima, templi incola, jejuniis austera, obsecrationibus opulenta, servitute Dei diebus ac noctibus occupata, nomine Anna. Namque et ipsa per Spiritum Dei loqui probatur, cum de illa dicitur: Et hæc superveniens confitebatur Domino, et loquebatur de Jesu omnibus qui exspectabant redemptionem Israel (Luc. 11). Audi post hæc cæcum, cui cum de se dixerit iste Deus: Tu credis in Filium Dei? respondit ille, et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo, Domine. Et prociens adoravit eum (Joan. 1x). Crede quoque Marthæ, quæ dum de resurrectione fratris dubitaret, de Filio Dei dubitare non potuit. Cui cum Jesus diceret: Ego sum resurrectio, et vita, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet, et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum (Joan. xi). Atque illam continuo interrogans, cum subjecisset: Credis hoc? illa respondit: Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. Sed quid per longa raptor, et me in diversa dispergo, dum te singularum testimonio personarum convictum superare contendo? Transgrediar singulariter ad stipulatas testium cautiones. Quia et sufficit tantos de talibus tanta et talia dixisse; licet ego non explicaverim omnes talium et tantorum innumeros et innumerabiliter existentes veridicos testes, qui tanto nobiliores sunt, et illustres, ut sint et terræ incolatæ felices, et cœli habitatione sublimes. Verum audi generale plebis tuæ testimonium, audi universalem gentis tuæ consensum, cum dicitur: Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum (Joan. xi). Item dum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ descendantium gaudentes laudare Dominum voce magna super omnes quas viderant virtutes, dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini. Pax in cœlo, et gloria in excelsis (Luc. xix). Ecce vivorum te convictum testimoniis, adhuc mortuorum attestatione convincam. Sic namque de tempore mortis ejus dicitur: Cum emisisset spiritum, ecce monumenta aperta sunt, et multa corpora san-

ctorum, qui dormierant, surrexerunt (Matth. xxvii). Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Audisti viventium præconia? Audisti mortuorum attestations? Verum est quia audisti, nec te audisse, imo nosse certe, et nolle credere, poteris pernegare. Sed si testimonio viventium ac defunctorum resurgentium attestationi non credis, rogo saltem ut illi cujus usque huc dominio teneris, imperio regeris, instinctu vexaris, cedas, succumbas, obedias, et contenti Dominum dæmoni credas, de quo dicitur: Occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis: ut vidit Jesum, prociens ante illum, et exclamavit voce magna, et dixit: Quid mihi et tibi, Jesu, Fili Dei altissimi? Ossecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret de homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compediis custoditus; et ruptis vinculis agebatur e dæmonio in deserta. Interrogavit autem illum Jesus dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio, quia intraverunt dæmonia multa in eum. Et rogabant illum ne imperaret illis, ut in abyssum irent (Luc. viii). Crede, oro, dæmonio, crede, ut dum credis quod ille fatetur, evadas quod ipse meretur. Dumque confessioni ejus non contradicis, operi contradicis, ut in eo quod credideris sicut ille, desinas operari quod ille. Sicque illius arripiens vocem, reprobis opus. Sic communem confitens factorem, et dominum, servitutis illius excutias jugum. Sic ejus habita confessione, desinas diffiteri quod illo dæmone impellente cogaris pernegare.

CAPUT IX.

Angelorum attestatione, rerumque omnium insensibilium obedientia docet Christum Deum, perinde ac hominem esse, ut inde Judæus aperte colligat ipsum cum virginitatis decore matrem suam servare potuisse.

Hactenus de confinio telluris, de habitatoribus huius, de participibus arvi, de comitatu terreno: ex societate hominum, ex humana cognitione, ex hominum narratione, ex humano eloquio, ex humana conditione testimonium attuli, testem protuli, attestationem intuli, testificationem detuli, propositum firmavi; astipulavi quod dixi, asserui quod intendi, roboravi quod injeci, et veritate pleniori firma monstravi, quæ in audientia de hac fide certus induxi. Jam nunc multo lætus, multo jucundus, multo elatus, multo plaudens, exornem quæ sunt firmata,

LECTIONES.

nomine, etc.

² Rejecimus merito corruptam Feu-ard. lectionem, qui pro *impellente*, quod retinent nost. Cod. omn. et ant. Editio, habet in sua *implente*.

³ *Ex humana conditione*. Non legimus hæc verba in Amel. nec in Trin.

¹⁰ Lectionem unius Cod. Trin. non potuimus non cæterorum præferre, atque in medium contextum excipere; sic enim Feu-ard. cum cæteris: *Et veritatem pleniorum firmitatem monstravi, quæ, etc.* Hoc verbum quæ aliud desiderat ad quod referatur, satisque indicat lectionem esse corruptam.

VARIANTES

¹ *Ex tribus familiæ notissima*, Tol. et Amel.

² *Quæ et ipsa*, Tol. et Amel. qui pro *loqui probatur* habet: *loquens prophetat*.

³ *Mortuus fuit* edebat Feu-ard. Nostri vero omn. habent *mortuus fuerit*.

⁴ *In diversa* edimus ex nost. omn. *In universa* scribit Feu-ard.

⁵ *Consensum* habent nost. Cod. omn. *Concessum* edidit Feu-ard.

⁶ *Item* edimus ex Trin. et Amel., pro *ita*, quod habet alter Cod. cum Feu-ard.

⁷ Ambo idem Cod. hic scribunt: *Qui venit Rex in*

venustem firma, decorem solida, et situm¹ regionam permutans, postquam terrenorum attestazione sufficio, postquam beatorum hominum testificatione redundo, postquam dæmonum confessione delector, cælos appetam, cælestia præscrutabor,² in cælestibus inquiram, cælorum regiones fide ac mente discurram; ibique inveniens defensores propositionis meæ, de illa curia cælestis militiæ adducam qui fidei meæ³ prærogativa convincant, qui validius connectant quæ ego dixeram, qui fortius alligent quæ ego proposueram, qui firmiter astringant quæ ego intuleram, qui æternæ pacis soliditate stabiliant quæ ego defensionis contentione narraveram, qui⁴ calore æternitatis consolident quæ ego lassedinis fragilitate tardior et⁵ lentus astruxeram. Veni, sancte Gabriel, et dicito nobis exordium rei hujus, initium miraculi istius, principium operis hujusmodi. In effectu enim operationis istius primus Virginem tu salutas, prior Virgini tu indicas, anterior Virgini tu annuntias, et de Dei Verbo in cælis instructus, in terris Virgini novum Incarnationis ejus opus insinuas. Missus est, inquit (Luc. 1), angelus Gabriel a Domino in civitatem Galiliæ,⁶ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Ave,⁷ gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu inter mulieres,⁸ et benedictus fructus ventris tui. Quæ cum audisset turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei: Ne timeas, Maria, invenisti gratiam apud Dominum: ecce concipias in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nasceretur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Item: Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam tradere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem es cogitante, ecce angelus Domini apparuit ei in somnis dicens: Joseph, filii David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Matth. 1). Item: Et pastores

erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigiliis noctis supra gregem suum. Et ecce angelus Domini¹⁰ stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere; ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo. Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David (Luc. 1). Item, ibi loquente angelo ad pastores: Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum et positum in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo cælestis militiæ, laudantium Deum et dicentium: Gloria¹¹ in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quid de reliquis testimoniis et obsequiis referam angelorum, cum post tentationem humanæ patientiæ accedunt angeli, et ministrant ei vere ut Domino conditori (Matth. 1v)? Quid? quod angeli resurrectionem ejus primi¹² nuntiant, territisque sepulcri custodibus, non querendum cum mortuis viventem fidelibus indicant (Matth. xxxviii)? Quid? quod ascensionem ejus angeli comitantur, et reditum ejus ita esse sicut et ascensum angeli attestantur (Act. 1)? Ecce impleta est terra testibus partis meæ, quia et repleta sunt cælum simul ac terra veritate fidei meæ. Ecce partis tuæ testibus affirmavi quæ dixi, ecce testibus partis meæ roboravi quæ testes dixerunt partis tuæ. At proinde tam quos tu assumpseras¹³ in adjutorium tuæ partis, quam quos ego protuleram, toti facti sunt mei, quia quod¹⁴ proposui, de illorum doctrina didici. Et inde propositionem meam illorum testificatio subsequuta est, unde cognitio illorum defensionem meam¹⁵ prævenit. Quid ergo restat? Esse te sine ullo, et habere te prorsus nullum; sed esse tibi te male conscium solum, dum fidei meæ sinceritas totos habet in unum, quos tu dividere nitebaris ab uno. Postquam terrenorum et cælestium attestatio defensionem meam contulit munimenta, postquam in cælo et in terra viventia veritatem meam roborare reperta sunt, postquam et beatitudo terrena et angelica celsitudine unanimiter affirmavit quod me veraciter¹⁶ audientiæ tuæ intulisse prævidit, deferam adhuc insensibilium et non intelligentium elementorum ac rerum tam decentissimæ doctrinæ ac diutissimæ obedientiæ sollicitum apparatus, ut in comparatione¹⁷ communiter hæc sentiant ut homo; tu autem aut dissentias ut animal, aut nec sentias ut lapis. Sicque illa sibi tuam rationem extorqueant, ut cum tu illorum obsequium non

VARIANTES LECTIONES.

¹ Regione, Amel. et Trin.

² In cælis uterque.

³ Prærogativa, Ambo iidem.

⁴ Valore, Trin.

⁵ Ex unico Trin. Cod. hunc locum emendavimus, qui in cæteris et Feu-ard. legitur alio modo: *Et lætus astruxeram*. Quid lætus hoc loco?

⁶ Inquit desideratur in omn. Mss. nost.

⁷ Omn. nostri habent *cui*. Feu-ard. edid. *cujus*.

⁸ Ave Maria edidit Feu-ard., sed Maria non legitur in ullo nostrorum. Cod.

⁹ Quæ sequuntur verba desiderantur similiter in nostris.

¹⁰ Feu-ard. edidit: *Stetit juxta illos in veste fulgenti*, sed hæc ultima verba in nullo nostr. Cod. legitur.

¹¹ Trin., in altissimis.

¹² Nuntiant habent nostr. omnes cum antiqua Editione. Solus Feu-ard., pronuntiant.

¹³ In adjutorium tuæ partis. Hæc verba desiderantur in omn. nostris Mss.

¹⁴ Omnes nostri cum antiqua Editione consentiunt in verbo *proposui*, pro quo Feu-ard. habet *posui*.

¹⁵ Omnes nostri Cod., ante prævenit.

¹⁶ Audientia tua, omnes nostr.

¹⁷ Comuni pro communiter legitur in Tol. et Amel. et habet ant. Editio.

¹ *impetres, insensibilitatem tibi merito feras. Confessionem enim* ² *illa suis motibus quasi vocibus clamant. Tu autem dum vocibus veritatem repellis, jam quasi nec motibus sentis.* ³ *Vide ergo primum stellam novæ nativitatis exordio, novo processione apparatu prolata (Math. i), exsuperare candore calos, vincere fulgoribus confines siderum choros, adire ultimas summo lumine terras, ⁴ per ignota loca vagos præire devotissimos reges, hospitium demonstrare nascentis, et toto nisu ostendere, quod solus iste adorandus sit Deus, cui ducatu suo adorantes subdidit reges.* ⁵ *Vide in primitivis operis ejus insigne miraculum: liquorem aquæ vertit in vinum (Joan. ii). Perspice quomodo colorem versat, saporem trahit, odorem reddit, virtutem mutat. Et cum non sit omnino quod fuit, non tamen est aliunde quam unde fuit. Si enim aquam quæras, jam non est; si vinum intendas, dicito ubi exortum est, quia diffusa aqua non est. Quid ergo? Quia nec accessit vinum, nec recessit aqua, nisi quia alterum factum est aliud, ut esset ex alio aliud; non successione vice, sed immutationis origine; nec rationis expositione, sed admirationis obtentu. Vide panes et pisciculos (Joan. vi), cum per sua nequeant, per eorum a quibus sumpti sunt ora loquentes. Et ⁶ cum non possint virtutem dicere quam sentiunt, ⁷ tamen potentialius ⁸ expriment magnitudinem qua conerescunt. Etenim extra pastum et saturitatem tot millium, ⁹ quaternum fracta ter ductum complent numerum cophinorum, quæ intacta unum complere non poterant cophinum. Vide nemus ficulneæ tam cursim oblitum esse quod fuit, quam raptim amisisse etiam et quod vixit; nec sustinere ¹⁰ senio virorem amittere, nisi et virentem vitam quantocius amisisse (Math. xxi). Vide mare*

(Math. xiv), ejus unda si verteretur in linguam, utique quod murmurat promeret: sed quia proloqui nescit, quod dicere nequit, se feci se convincti. ¹¹ *Quia dum vestigium sustinet Dominantis, obruit famulantis; labens sub corpore famuli, saxum sub pondere Domini; ad unum imperium duas deferens servitutes, quando et sub Conditoris planta robuste durescit, ¹² et ad nutum huic obsequentem sustinet, quem sustinere trepidum recusavit? Vide idipsum rursus mare, quod cum suis motibus intumesceret, et feroces sonitus in Charybdiæ molestias fragore spumoso collideret, naviculamque superbo tergo resiliens fatigaret, quomodo ad jubentis imperium tam raptim ¹³ lenitudinem sumpsit, ut nautæ admirantes simul et incolæ dicant: Quis iste est, quia venti et mare obediunt ei (Math. viii)? Item ipsius ponti considera indigenas, quomodo quasi notissima discipulorum vota refugiunt, ac sese capi denegant in capturam, et ad voluntatem Opificis ita rete coacervatim adimplent, ut in abstrahendo se, oneris tædium trahentibus fiant (Luc. v). Vide languorum diversitates per ¹⁴ creticos fervorem retinere non posse recursus (Luc. iv), sed ad præsentiam Salvatoris ingens languentium linquere corpus. Vide sepultos atque sepulcra inter se ita sepeliendi rescindere fœdus, ut æternos hospites ad momenta citatim monumenta refellant (Math. xxvii): veluti si videas ¹⁵ paventia restituere susceptos, quæsi tenuissent coactos, quos violenter susceperant servaturos. Vide diem tenebrarum ad tactum togam deponere lucis, et invisio conatu tam raptim adquisiisse quod sorduit, quam cursim amisisse quod luxit. Vide solem ad hoc prorsus amisisse quod ex gaudio claruit, ut pallenti lumine ¹⁶ induceret ex mœrore quod luxit: quod cum soluta*

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Impetres omnes nost. Ex quibus Amelianus ita prosequitur: Hi sensibilitate merito corruas.*

² *Illa ex nost. omn., non illam, ut Feu-ard.*

³ *Variantem lectionem Cod. Trin. et Ameliani hic exhibebimus: Vide ergo primum stellam novæ nativitatis novo processione apparatu prænantiam.*

⁴ *Amel. scribit: Per ignotam riam magos præire, etc. Eandemque lectionem retinet ant. Edt. sæpius laudata, nisi quod devotissimis regibus in dandi casu habet, atque cum reliqua oratione connectit, hospitium demonstrare, etc., quod valde nobis placet.*

⁵ *In hujus periodi sententia conveniunt omn. libri, cum Editi, tum Mss., non ita in verbis. Sic enim Amel. Codex: Vide in primitivo operis ejus insignem liquorem, qui de aqua fit vinum, quomodo colorem versat, etc. Aliter Codex Tolet.: Vide primitivi operis ejus insignia, liquoremque aquæ, de qua fit vinum, quomodo colorem versat, etc.*

⁶ *Quæ non possunt, omn. nost.*

⁷ *Tamen deest in nost.*

⁸ *Amel. et Tol. habeat: Exprimere magnitudine, quod crescunt. Non placet; quod si in textu edito legere magnitudine pro magnitudinem, quod etiam Trinit. Cod. præsert, nihil amplius optandum esset.*

⁹ *Per quaternum fracta edebat Feu-ard. Nos exclusimus per otiosum quidem, atque in omnib. nost. desideratum.*

¹⁰ *Ubi Feu-ard. habet senio cum cæteris Cod., scribit Amelianus sed mox.*

¹¹ *Quia deest in Mss. nost., et certe non videtur ne-*

cessarium.

¹² *Non potuimus lectionem unius Ameliani non admittere, vulgata Feu-ard. prætermittenda, quam sequuntur reliqui Codices, in quibus legitur: Et adjutum obsequentem sustinet, etc.*

¹³ *Lenitudinem pro lenitudinem reposuimus ex omnibus nostris. Quæ sequuntur non iisdem verbis in illis reperimus; sic enim Amel. Cod. Ut naviculam [naviculæ, Trin.] admirantes incolæ dicant.*

¹⁴ *Lectionem Cod. Ameliani seculi sumus, cui consentit antiqua Editio a Feu-ard. laudata. Quamvis enim ethicos recursus (quod edidit Feu-ard. et habent cæteri Codices) retineri posset propter hujus nominis febrim satis notam, quam nunc medici hecticam, antiqui vero ethicam, dixere, quasi habitualem, tamen altera lectio melior nobis visa est, quæ sancti doctoris sententiam aptius explicat. Creticos siquidem (quod pro criticos scribebant medio ævo Lalai) recursus interpretari possumus momentum illud ad quod, cum febris per gradus pervenerit, crisis seu judicium de illa sit: illud vero est, quod ait sanctus Hildefonsus non expectasse languores, sed continuo ad Salvatoris præsentiam ægrorum corpora deseruisse. (Creticos enim dies vocant medici, scribit sanctus Isidorus, lib. iv Etymolog., cap. 9, quibus credo ex judicio infirmitatis illud nomen impositum est, quod quasi judicent hominem, et sententia sua aut puniant, aut liberent.)*

¹⁵ *Trin., Pallentia.*

¹⁶ *Indiceret, Trin.*

luminosi fœderis fibula, fulvam ¹ repellens claritatis insolabilis pallam, se in illius diei angulo horroris inæxum ² diploide conglobavit. Vide arva suæ soliditatis stabilitatem reuuentia, ³ quatinus tremore et patulas, et ignotas ⁴ lapsa sunt in ruinas; nec Siculæ telluris exemplo subruï per momenta, sed unius tantum diei mutatione vexari, quoniam illam receptus sive terrarum spiritus vexat, hanc vero gloria Crucifixi conturbat. Vide saxa ponderis duritiam fugientia, quo scissurarum penetrato solvuntur, dum resolutioni duritia cedit, et soliditas ⁵ dissolutioni succumbit: attestantia cuius sit potentie, quem in se continuo recipiant sepeliendum, quando ⁶ scissuris suæ confessionis sic honorant trementia jam defunctam.

CAPUT X.

Concludit Mariam toto incarnationis mysterio virginem permansisse.

Animadvertite jam nunc, et lapideum pectus vel exemplum lapidum ⁷ scindant; et vide quia hæc omnia non aliud suis motibus, suis immutationibus, suis conatibus profitentur, quam quod tu solus, ⁸ aut ut incertam diffiteri conaris, aut pro certo perfidus diffiteris. Non est ex hac veritate pro certo quod dubites, non est quod hæreas, non est quod impingas, non est ubi offendas, non est ubi oberres, non est ubi sis acceps, non est ubi ⁹ nutans, non est ubi titubans, non ubi trepidans, non ubi ¹⁰ ambigens, non ubi dubitans, non ubi incertus, non ubi animo claudicans, non est ubi sis fide labens. Omnia vera sunt, omnia iusta sunt, omnia sancta sunt, omnia sacra sunt, omnia indubitata sunt, omnia fidelia sunt, omnia fixa, omnia stabiliata sunt, omnia confirmata in sæcula sæculi, facta in veritate et æquitate, quæ de his sacræ literæ cecinerunt, quæ sacræ pagine allocutæ sunt, quæ sacri apices annotarunt, quæ lex sacratissima promulgavit, quæ sacra testamenta præcipiunt, quæ libri ¹¹ sacratissimi continent, quæ sacra jussa decernunt, quæ cœlestia jura constituunt, quæ cœlo et terra transcunte sua æternitate non transeunt, quæ transcuntibus etiam elementis transire nequeunt, de-

A nec omnia impleantur. Devictis hostibus, elsis adversis, extinctis æmulis, attritis inimicis, prostratis insultantibus, ¹² dejectis invidis, omnibusque potentie divinæ ¹³ virtutis contradicentibus expugnatis, pio desiderio querulus, bono ¹⁴ appetitu avidus, læta esurie anhelus, grata delectatione promptissimus, quo potuero, que valuerò, quo quivero, quo suffecero, intendam, nitar, exsequar, coner in hoc sacramento deligere visum, in hac admiratione virtutum oculos ¹⁵ imprimere hebetantes, in hoc arcano secreti avidum ¹⁶ ingerere sensum, ad hoc cœlestis gloriæ lumen dirigere caligantis aciem visionis. Sed qualiter præsumam? quomodo aggrediar? quo ¹⁷ nisu properem? quali conatu impetam? pollutus labiis, immundus ore, impurus lingua, squalens verbis, corde pravus, mente B iniquus, factis impius, ut de virginittatis gloria corruptio disserat, de incorruptionis laude immunditia ¹⁸ tractet, de pudore impudoratus enuntiet, ¹⁹ de verecundia bono inverecundus enarret? At nunc quia, ut salver, ut munder, ut justificer, ut sanctificer, venit ad humana Deus, ²⁰ ad extrema cœlestia convenerunt, ad infirma fortia descenderunt, temporalibus æterna ²¹ copulata sunt, ²² imbecillibus robusta conserta sunt, servilibus dominica copulata sunt; plenus beata fide, salvandus indulgentia copiosa, justificandus pietate multa, vivificandus miseratione divina, expiandus ab omni iniquitate ²³ patrata, de festis gaudiorum angeli, de lætitia jucunditatis ejus, de redemptione mea, de salute mea, de vita mea loquar angelo, sciscitabor angelum, interrogabo angelum, affabor angelum. Dico mihi, res amica Deo, et cunctis contemplatione vicinior, effare in creaturis res anterior, enarra creaturarum res potentior, ²⁴ exordire creaturæ post firmamentum casus nescia, magnifica in claritate tua, magna in conditione tua, potens in ordine tuo, excellens in natura tua, perennis in æternitate tua. Non tua te gloria minuo, non magnam extenuo, non æternam attero, non ²⁵ sublimi detraho, non potentiori resulto, quia nec de tua stabilitate, sed de tua loquor conditione. Fide provoco, amore impellor, admiratione delector, gaudio lætor, ²⁶ miserantis gratia prævenior,

VARIANTES LECTIONES.

¹ Repellens habet Trin. et Am. cum vet. Editione. Feu-ard. edidit *refellens*.

² *Diploidem*, Am. cum antiq. Edit.

³ *Quali tremore*, Amel. et Trin.

⁴ *Lapsa sunt*, ex Amel. et Trin. Alter cum Feu-ard., *lapsare*.

⁵ Nostri omnes scribunt: *dissipationi succumbit*. Feu-ard., *dissolutioni succubuit*. Sed verbum in præterito retinere non potuimus, cum *cedit* superius sit in præterito.

⁶ *Nost. omn., fixuris*.

⁷ Pro *scindant* scribunt nostri cum Edit. vet. *findant*.

⁸ *Ant incertus*, Am. et Trin.

⁹ *Nutens*, Feu-ard., contra omn. nost.

¹⁰ *Ambiguus*, Trin. et Amel.

¹¹ *Sacratissimi*, quod edimus ex omnibus nostr., habet etiam antiq. Editio. Solus Feu-ard. scribit *affici*.

¹² *Deletis*, Trin. et Amel.

¹³ *Virtute*, iidem.

¹⁴ *Affectu* edebat Feu-ard., nostri vero omn., ut

edimus, *appetitu*.

¹⁵ Pro *imprimere*, quod habent nost. cum antiq. edit., unus Feu-ard. edit. *imponere*.

¹⁶ *Infigere* scribit Tol. Cod. et consonat vetus Editio.

¹⁷ Pro *visu*, quod corrupte Feu-ard. edidit. scribendum erat *visu*, vel *silentibus* Codicibus. Sed habent omn. nost. et antiq. Editio.

¹⁸ *Tenet* legitur in Amel., sed mendose.

¹⁹ Trin. Cod. *de verecundia homo inverecundus enarret?* Lectio non contemnenda.

²⁰ *Ad terrena*, Trin.

²¹ *Conjuncta*, Trin.

²² *Imbecillibus* reponimus ex Cod. Am., reliquis cum Feu-ard. scribentibus *imbecillis*.

²³ Præter Trin. Cod. et Amel., habent cæteri *præva*, adjectivum otiosum cum nulla iniquitas non prava sit.

²⁴ *Exorire*, Amel. et Trin. Cod. cum veteri Editione.

²⁵ *Sublimem*, iidem.

²⁶ *Miserationis*, Tol.

misericordia gratissima subsequor. Tu sancte Gabriel, angele Domini, qui mitteris ad Virginem Israel, qui venis ad matrem Domini, qui properas ad singulare virgineum decus in mundo, enarra quid incorruptius, quid sincerius, quid integrius, quid solidius inter virginitatem maternam et conditionem angelicam, inter virgineam fecunditatem et angelicam ¹ formationem, inter ² incorruptibile virgineum decus et angelorum exordium, inter pudorem prole peractum et angelicæ nobilitatis initium. ³ Virginitas quæ fecundatur, et non corrumpitur, an angelica celsitudo, cujus pars in ruina prostratur? Decus virgineum, quod et post partum enitet, an nobilitas angelica, quæ post gloriam culminis damna sustentat in sociis? Integritas materna, quæ et ⁴ post partum prolis concrescit in gloria Virginis, an conditio angelica quæ detrimentis læsa est in ⁵ ejectione? ⁶ Beatitudo matris, quæ inde sit generatio Dei, unde nescia corruptionis est sibi, an gloria plebis tuæ, quæ ante soliditatem incurrit diminutionem partis multitudinis suæ? Certum est quod angelorum castra superbia rupit, cuneos eorum præsumptio minoravit, plebes ipsorum pravitas diminuit, turmas ipsorum elatio collisit. Nam virginitatem Domine meæ genita proles nec introiens, nec exiens læsit, nec concepta, nec nata violavit, nec eam cum hospitaretur in illa tristavit, nec illam cum egrederetur incorruptione privavit. Hanc ergo feminam conceptio virginem reddit. Hanc feminam partus virginem servat. Hanc feminam generatio virginem habet. Hanc feminam filius ita post exitum novit, sicut ante conceptum invenit. Et hujus certe virginitas semper incorrupta, semper integra, semper illæsa, semper inviolata. Nam angelicæ forma naturæ ante soliditatem fragilis, ante firmamentum labens, ante stabilitatem ruens, ante robur titubans, atque nutans. Hæc femina sanctificationis vas est, æternitas virginitatis est, mater Dei est, sacramentum sancti Spiritus est, templum singulariter unicum factoris sui est; verum angelicæ beata conditio creaturæ post stabilitatem solida in bonis, post soliditatem indeficiens in amore divinitatis post firmamentum perennis in aspectu dominicæ visionis, post robur inseparabilis a consortio Deitatis. Ex qua lucis immensitate, tu, sancte Gabriel, venis ad ⁷ Virginem, ex qua beatitudine accurris ad Virginem, ex qua æternitate accedis ad tempora, ex qua gloria properas ad humana; omne tamen quod agis, quod de cælo venis, quod ad terram venis, quod de Deo venis,

A quod ad Virginem venis, quod Virginem salutas, quod novam generationem annuntias, incarnando Verbo obedis, Deo hominem assumpturo pares, generando ex Virgine servis, Filio ancillæ in servi formam nascituro famularis; quoniam iste incarnandus Deus factor tuus est, iste homo simul et Deus, creator tuus est, iste Filius ancillæ suæ Dominus tuus est, iste quem in abjectione servi nasciturum annuntias, in gloria Patris dominator tuus est. Et hanc quidem tantæ nativitatis gloriam dignum erat ut angelus nuntiaret. Tantæ dignitatis oraculis opportunum erat ut angelus inserviret. Tam novæ generationis opus conveniebat ut angelus indicaret. Tanti secreta miraculi competebat ut angelus reseraret. Ita quoque ⁸ decorum fuit ut humilitatem Dei angelica sublimitas enarraret. Ita competens ut in forma servi rerum Dominum nasciturum inserviens dominatio cælestis ediceret. Ita dignum ut novam generationem novo officio majestatis angelica dignitas intimaret. Ita æquum ut ineffabilis causa miraculi quomodo fieret angelica cognitio demonstraret. Ita justissimum ut novo adventu principem egressuram novo apparatu etiam summa cælestium anteiret. ⁹ Sic Domini tui nuntius eras, sic directus a Domino tuo veneras, sic missionis dominicæ jussa perficiebas, sic sane ordinationis regis decreta complebas, ut vere quod in cælis de Patris Verbo cognoveras, matri de incarnando Verbo referres, quod de cælestibus attuleras, terrenis imprimeres, et quomodo se Filius Dei nasci vellet ex homine, simul et ¹⁰ auribus induceres hominis, et ¹¹ cordibus inferres humanis. Tu sanctus angelus Gabriel de Verbo didiceras quæ de Verbo referbas, de Verbo cognoveras quæ cognoscenda de Verbo narrabas, de Verbo hauseras quibus ¹² fetandam Virginem propinabas. Ut qualiter ex carne matris incarnari possit, matris animæ nuntiares. Viderunt te cælestes virtutes nascituri Filii imperiis deservire, viderunt te elementa illum te habere Dominum quem de tali nuntiabas progenie nasciturum; viderunt socii gloriæ tuæ se etiam tecum coram isto homine incurvari; viderunt omnes excelsorum et sublimium spirituum potestates hunc in Deo assumptum hominem, et ¹³ antiquæ servitutis officia novis præconiis intulerunt, quando est acclamatum: Gloria in excelsis isti humili Deo, et in terra pax hominibus, in hunc Deum humilem bona voluntate credentibus (Luc. 11). Ipse te misit, ut de se diceres Virgini, ¹⁴ qui de se quod futurum esset nosse dederat tibi. Ipse

VARIANTES LECTIONES.

¹ Portionem, Amel.² Trin. et Amel., corruptibile.³ Virginitas, omn. nostri. Feu-ard. Virgo.⁴ Post fetum, omn. nost.⁵ Delictis, Amel.⁶ Edimus hanc periodum ad nostros Cod. omn. mss., qui in media interrogatione consentiunt, nisi quod Toletanus habet: *An angelica plebs tua*, etc. Feu-ard. edebat: unde nescia corruptionis est angelicæ plebs tuæ, etc. Sed remota particula *an*, quam omnes nostri retinent, hæc periodus cum superioribus non bene consentit, in quibus comparatio per interrogationes instituta est inter

Mariæ virginis et angelorum laudes.

⁷ Ad hominem, Trin. et Amel.⁸ Decoris, iidem.⁹ Sic Dominum tuum nuntiaveras. Amelian.¹⁰ Auditibus, Amel.¹¹ Arcana, Amel.¹² Ex Tol. Cod. edimus fetandam; reliqui scribunt hauriendam.¹³ Antiquæ suæ virtutis, Amel.¹⁴ Qui de se quod futurum esset, etc. Sequimur in hoc Trin. et Amel. Cod. meliora afferentes, quam Feu-ard.: *Ut de se diceres Virgini quod esset, quod futurum esset*, etc.

te suæ divinitatis scientia perlustravit, qui suæ humanitatis nuntium fecit. Ipse te nuntiare se in servi formam nasciturum miserat, quem in gloria tua in unitate paternæ virtutis adorabat. Ipse te palam mundo referre miserat, qui te cœlestium secretorum arcanis instruxerat. Bene tecum, quia diminutionis partis tuæ reintegrationem annuntias; bene mihi, quia me in tuam integritatem, te nuntiante, receptas. Bene tecum, quia ruinæ partis angelicæ hominibus reparantur; bene mihi, quia in tuæ integritatis parte redcor. Bene tecum, quia in pace tua homines recipis; bene ¹ mihi, quia pacem tuam, quam non merebar, accepi. Bene tecum, quia Verbum incarnatum adoras; bene mihi, quia naturæ meæ est ² illa veritas quam adoras. Bene habemus, ³ sancte angele, unius titulum dominantis Dei; bene Deus noster participem me tibi fieri in æternitatis ⁴ gloria adnotatione pollicitus est; bene mihi promisit tecum habere cœlum, quia me sicut te se voluit solum habere Deum; bene me sui nominis impressione notavit, quia ex illius corporis sanguine me redemit, quem tu in sede Patris adoras, intueris et veneraris. Pars sortis est tuæ, ut nunquam a statu beatitudinis corruas, pars sortis meæ est, ut post casum meum reparer in assumptione corporis Dei mei. Pars sortis est tuæ, ut semper cum Deo meo esses; pars sortis est meæ, ut aliquando possem cum Deo meo esse. Pars sortis est tuæ, ut nunquam decidas a naturæ tuæ beatitudine; pars sortis est meæ, ut ⁵ reparer aliquando in dignitate naturæ meæ. Pars sortis est tuæ, adorare naturam meam in Deo meo; pars sortis est meæ, salvari per hoc, quod natura mea assumpta est in Deo meo. Plane hæc quæ narro, certe quæ aio, prorsus hæc quæ loquor, vere hæc quæ intimo, vera sunt, justa sunt, pia sunt. Et cœlesti intelligentia tam plena manebunt, quam plena consistunt. Non enim mea sunt, non ex me sunt, non ex natura mea sunt, non ex conditione mea sunt, non ex merito meo sunt. Ego enim cinis sum, ego terra, ego corruptio, ego putredo, ego esca vermis, ego inexoptatæ, sed non evadendæ consors mortalis hæreditatis; cujus habitatio effossa tellus, cujus requies tumulus, cujus domus sepulcrum, cujus mansio monumentum. Hæc autem a Patre, qui in cœlis est, revelata sunt mihi; a Filio ejus, qui est sapientia ipsius, ista didici; Spiritu sancto hæc docente cognovi. Hæc de cœlo venerunt, quia dona optima sunt. Hæc a Patre luminum descenderunt, quia veritatis in eis transmutatio non

VARIANTES

A est (Jac. 1). Ista enim in terris tecum novi, quæ ipse nosti mecum in cœlis. Ista ego in peregrinationis meæ loco didici, quæ tu in ⁶ tuæ beatitudinis æternitate jam nosti. Ista ego in fidei meæ veritate percepi, quæ tu in tuæ visionis plenitudine cognovisti. Quia hæc tu mihi de cœlo veniens indicasti, dum officia servitutis agis in enuntiatione assumendæ humanitatis. Hæc attestati sunt angeli, dum nativitatem hominis hujus cœlestibus assecuti sunt hymnis, clamantes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. 11). Hæc demonstrarunt angeli, qui devicta hostis tentatione accesserunt, et ministrabant ei (Math. 17). Hæc ostenderunt angeli, cum admirantes novum hominem sedem conscendere ⁷ Deitatis, ⁸ vocibus sese impetebant alternis: Tollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ (Psal. xliii). Respondentibusque: Quis est iste rex gloriæ? sequenti responsione firmatum est: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Hæc David ⁹ prophetabat, qui ait: ¹⁰ Adorate eum, omnes angeli ejus (Psal. xcvi). Hoc idem insinuat cum dicit: Laudate eum, omnes angeli ejus (Psal. cxlviii). Hæc Isaias infert, cura cherubim et seraphim sese in hujus laudis exaltatione commotos indesinenter clamare testatur: Sanctus, Sanctus, Sanctus (Isai. vi). ¹¹ Ut ter repetitum nomen inseparabilis Trinitatis unum Dominum Deum Sabaoth esse demonstraret. Hæc Joannes astruit, cum animalia cœli narrat requiem non habere dicentia eundem ipsum cœlestis gloriæ hymnum (Apor. iv). Hæc idem assignat cum dicit: Vidi, et audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum; et erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna: Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cœlo, et super terram, et quæ sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ ¹² in aere, omnes audivi dicentes: Sediti in throno, et Agno, benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæculorum. Amen (Apor. v).

Hæc Paulus in Epistola ad Hebræos copiose proponit, assumit, confirmat, atque ¹³ concludit (Coloas. 11). Hæc ipse Homo, ¹⁴ in quem plenitudo divinitatis corporaliter inhabitat, complet, cum in adventu suo commoveri virtutes cœlorum dicit, et tunc ipse

LECTIONES.

¹ Mecum, pro mihi, Amel.

² Ille veritas, quem adoras, Trin. et Tol.

³ Sancte Michael angele edid. Feu-ard., sed Michael desideratur in nostr. omn. Ex quibus Amel. et Tol. pro unius habent unum.

⁴ Gloria deest in nostr., deinde pro adnotatione scribit Amel. adnotatione.

⁵ Reparer omn. nostr. Cod. Feu., repararer.

⁶ Tuæ, ex nostris, pro tua, quod est in Feu-ard.

⁷ Dexteræ Deitatis edebat Feu-ard. Nos nostr. Cod. lectionem damus planiorem, quam paulo infra omnes confirmant.

⁸ Tolet.: Vocibus sibi imperabant alternis.

⁹ Probat, Am. et Trin.

¹⁰ Adorate eum, nostr. omnia.

¹¹ Paulo aliter habent nostr.: Ut ter repetitum Sanctum Dei inseparabili Trinitate [inseparabilis Trinitas, Trinit.] unum Dominum Deum Sabaoth esse demonstret.

¹² Lectionem unius Ameliani cæteris prætulimus, nec temere; namque ubi hic in aere scribit, cæteri cum Feu-ardentio retinent in eo, quod nullius sensus est.

¹³ Collaudat, Amel. et vetus Editio.

¹⁴ In quo, Tolet.

sunt videri in gloria Patris Dei cum angelis suis A (Marc. XIII).

CAPUT XI.

S. Mariæ matris Dei virginitatem perpetuo servatam angelica attestazione concludit.

Ecce, non solum quia serviunt angeli Domino meo, filio ancillæ suæ, Virginis nostræ, cœlesti doctrina didici, veram et eorum officia in experimento servitutis veris præcognovi. Nam tu ipse, Gabriel, qui diceris fortitudo Dei, venisti ad Virginem, nuntiare hominem nasciturum, qui simul potestates aereas et principem¹ perimeret mundi. Item et angeli pastoribus nuntiant natam, quem tu Virgini prædixeras nasciturum. Hi quoque glorificant ut Deum, de quo tu dixeras: Vocabitur Filius Dei. Ecce hunc adorant angeli, ecce hunc laudant archangeli, ecce hymnum huic intonant angeli, ecce huic ministrant angeli, ecce hunc sedem conscendere Deitatis personant angeli, ecce in² ejus jubilo sibi requiem dare nesciunt angeli, ecce in servitutis ejus famulatu properantes cognoscimus angelos, et commoveri cœlorum virtutes audivimus. Nam et optimum certe est, tam excelsæ et æternæ Deo, tam et humiliter ac temporaliter ex Virgine nato dignitatis angelicæ gloriam inservire. Quare? quia ille in utraque nativitate incomprehensibiliter et inenarrabiliter natus; angelica autem universalitas ejus æternitate est præventa, et ejus operatione formata. De illo dicitur: Generationem ejus quis enarrabit (Isai. xxxv)? quod et in salutatione tua hæc ipsa miratur Virgo, quæ verbis tuis virginea mater astruitur, et tu ipse sci-

Deus, in sæculum sæculi (Psal. XLIV); de his autem dictum est: Quia coram illo astat omnis angelorum exercitus cum tremore. Sed ut virginitatis hujus Dominæ meæ gloriam auctiori triumpho, excellentiori præconio, fideli conatu,³ sincerissimo voto, amabilique appetitu, cum cœlestibus jubilem virtutibus, perituris præferam hostibus, amantibus reportem fratribus, cognituris prædicem ignaris,⁴ dilectantibus commendem cognitus, adhuc⁵ nosse desidero, scire volo, sapere cupio, certificari exopto, instrui exoro, doceri quæro, quid hoc est quod dicitur: Generationem ejus quis enarrabit? Si de nativitate divinitatis ejus hoc dicitur,⁶ quod utique verum est, quia propter ista, sed non solum propterea dicitur, ecce ista nativitas Deitatis hoc tantum est, quod de Deo natus est Deus, de lumine Deo lumen Deus, de ore Dei⁷ Verbum Deus, de corde Dei sapientia Deus, de substantia Dei virtus Deus, et hæc omnia unus Deus. Item si de nativitate humanitatis ejus hoc dictum est, quod certe verum est, quia et propter hoc dictum est, quæ est generatio Filii hujus, quæ tam admiranter inenarrabilis prædicatur, nisi conceptio incorrupta, nisi virginitas pariens, nisi partus virgineus, nisi virginitas materna, nisi nativitas virginalis? Et hæc omnia virginis setæ, incorruptæ matris, puerperæ integræ, inviolatæ genitricis, illæsæ generantis; in qua sic diversitas concordavit, sic accidentia cohæserunt, sic multimoda copulata sunt, sic concurrentia innodata, ut duabus quidem inusitatis rebus, æterna tamen lege discretis, et admirabili unitate connexis, in hæc sola virgine⁸ una persona fieret. Hæc tantumdem vere generatio inenarrabilis solius hujus tantummodo unicæ prolis. Sed⁹ ait Virgo: Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco (Luc. 1)? Respondeat angelus: Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.¹⁰ Extra hoc autem esse virginem usus est; post matrem esse virginem usus non est. Esse incorruptam femineam usus est; post incorruptionem fieri genitricem usus non est. Habere genitalem pudorem usus est, post genitalium pudorem habere prolem usus non est. Quæ tanto a se æternæ naturæ lege discordant, ut nunquam tunc mater, quando virgo; nunquam tunc

VARIANTES LECTIONES.

¹ Vinceret, Amel. et Tolet.

² Ejus pro cuius emendavimus ex nost. omn.

³ Præstantior est ad Cod. mss. omnes. Posterior edebat Feu-ard., non sine mendo.

⁴ Ardentem, Amel. et Tolet.

⁵ Non potuimus sincerissimo, quod legimus in Feu-ardentio, retinere: barbarum est, et omnes nost. Cod. scribunt sincerissimo.

⁶ Delectantibus, Amel. et Trin. Delectandis Tolet. exhibet.

⁷ Nosse te edebat Feu-ard., male. Nos te delevimus, consentientibus in id omn. nost.

⁸ Quod et utique. Ita Am. et Trin., qui ita prosequitur. Verum est, quia propterea, sed non solum, etc.

⁹ Verum Deus, Trin.

¹⁰ Una persona. Hæc verba desiderantur in omni-

bis nost. Mss.

¹¹ Ais legimus in Am. et Trin.

¹² Edimus hanc periodum ad lectionem Cod. Ameliani, quam omnibus magis probandam credimus. Quanquam illa Feu-ard. non sit omnino contemnenda: Extra hanc autem matrem esse virginem visa non est; ista vero post matrem esse virginem visa est. Post incorruptionem fieri genitricem visa est; habere genitalium pudorem, habere prolem visa est. Non ita certe lectio Cod. Toletani, sane quam corruptissima. Lubet hic eam exhibere: Extra hanc matrem esse virginem usus non est, extra hoc autem esse virginem usus est, hoc autem virginem esse virginem usus est, post virginem esse matrem usus est, esse incorruptam femineam usus est, post incorruptionem fieri genitricem usus est, habere genitalium pudorem usus est, post genitalium pudorem habere prolem usus est.

virgo, quando mater; nunquam virgo pariat, nunquam mater virginitate clarescat; unum tempus nunquam teneat virginitatem simul ¹ et matrem; una femina nunquam virginitate simul et prole congaudeat. Inde talis generatio non in signo singulariter, non in miro mirabiliter, non in prompto inenarrabiliter, non ex certo, quia non est signum, non est mirum, non mirabile, non inenarrabile. Idipsum enim naturale est, usuale est, corruptibile est, mortale est. Interdum turpiter amabile est, interdum honeste odibile est. Interdum juste amandum est, interdum juste est odiendum. In hac autem virgine sic istius Filii Dei inenarrabilis generatio copulavit utraque, ut virginem se habeat mater, matrem se habeat virgo; ut ² virginem matrem habeat proles, ut virginem demiretur puerperam conjux. Integritas quoque conceptioni adhæreat, pudor conceptionem sepiat, virginitas conceptum claudat. Sicque virginitatem nativitas non scindat, sic pudorem egressio non deturpet, sic generatio integritatem non adimat, sic veritas partus veritatem virgineam non extinguat. Tam mirabiliter ergo concordantibus in una persona simul et tempore diversitatibus rerum, ut hæc eadem sit mater, quæ et virgo; ipsa virgo, quæ et mater; nunquam mater, nisi quando et virgo; et postquam mater, nobilior et virgo; acta est hæc sola inenarrabilis generatio, quam ³ ideo esse admirabilem existimo, quia non illic rationem aliquam, qua idipsum factum est, quæ revelari nequeat, latere sentio; sed id tantum esse, quia factum est, quod signum est, quod mirum est, quod inauditum est, quod inusitatum est. Quod vere annuntiatione sui inenarrabile esse etiam narrando incognitum non est. Si enim esset quod lateret, et tamen idipsum non aliud quam rationis cognitio esset, posset quidem quilibet rationis capax de eo quædam aut indagazione percipere, aut in sagacitate invenire, aut in adinventionem colligere, aut collectione tractare, aut tractatu meditari, aut meditatione definire, aut definitione tenere, aut retentione proferre, aut probatione firmare. Cum vero nihil horum, nihil tale, nihil ex toto, nihil ex parte in hac re puto vel angelos, vel homines aliter, vel amplius nosse, quam quod ipso didicimus angelo nuntiante, puto nec ipsam angelum aliud recognoscere ⁴ valuisse, quam quod ipse intulit hominibus nuntiare. In tanto etenim mysterio veritatis præco nec aliud quam quod ipse sapuit, nec plus quam ipse cognovit, potuit nuntiare. Quæ tamen nuntiavit et nobis, atque cum Virgine

A audire fecit et nos, quoniam nec aliter, nec alibi, nisi in Virgine, et cum Virgine hæc ⁵ convincimus didicisse. Si ergo illa Virgo, quæ miraculo huic et materia exstitit, et causa plenitudinis fuit, hoc solum ab angelo didicit, quod ad effectum nuntiationis rei sufficere potuit, non plus angelus sapuit quam quod dixit, qui tantum dixit quantum virginem generare fecit, qui tantum dixit quantum conceptionem et partum virginis adimplevit. Tantum ⁶ ergo virgo de conceptu et parturitione sua angelo salutante didicit, quantum me angelus evidentia rei hujus instruxit. Si autem plus sapuit angelus quam quod dixit, quomodo ⁷ ad implevit partum sui sufficit Virgini quod mecum audivit? Mecum dico audivit, quia post hoc nuntium partus sui, et redemptionis meæ, novum de hac re nihil audivit. Si plus sapuit angelus quam quod dixit, quomodo ad implevit facti res dicta plenius abundavit? Si plus sapuit angelus quam quod dixit, quomodo semiplena dicta rem cælestium virtutum, et omnium elementorum attestatione completam ⁸ impleri veracius potuerunt? Restat ergo tantum me de hoc miraculo nosse, quantum angelus dixit. Quia quantum sapuit, tantum dixit, et tantum dixit quantum virginem generare fecit. Quantum autem virginem generare fecit, tantum fides mea cum virgine ipsa cognovit. Itaque si juxta assumptionem humanitatis hæc ⁹ inenarrabilis generatio hujus prolis idipsum est, quod solius matris ejus incorruptio singularis, bene angelicæ creationi, quæ labi potuit, præfero integritatem genitricis hujus, quæ nascentis exitu interrumpi non potuit. Bene angelicæ conditioni, quæ diminui potuit, præfero virgineum decus, quod nati processu impediri non potuit. Bene angelicæ formationi, quæ minorari potuit, præfero pudorem, quem exordium geniti frustrare non potuit. Bene angelorum statui, qui quati potuit, præfero virginitatem mirabiliter singularem, quam nativitas Filii Dei tanto auctam gloria incorruptionis reliquit, quanto singularem, ac singulariter glorificans assumptam ex illa carnem, ad sedem Patris invenil, et omnem beatitudinem angelicæ formæ ejus dominio subjugavit. In cuius excelsæ solemnitate ascensione, cum Deus assumptam carnem paterna collocavit in sede, ita natura hominis angelicam reperit pacem, ita consortium recepit angelicum, ita honorem se adeptam esse intelligit angelorum, ¹⁰ ita abjectionem, qua contemptibilis erat, angelorum prætulit potestati, ut hæc natura, in qua Abraham angelum adora-

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Esse et matrem* edidit Feu-ard. Nostr. omnes Cod. non habent *esse*; quare exclusimus.

² *Matrem* non habet Feu-ard. sed habent nostr. Cxli.

³ *Ideo* emendavimus ex nostr., quibus consonat vet. Edit., longe melius quam *Deo*, quod retinere voluit Feu-ardentius.

⁴ *Valuisse* ex nostr. Feu-ard. edebat *voluisse*.

⁵ *Convincimur et convincitur* legitur in Cod. nostr.

⁶ *Autem* scribunt nostri Cod. ubi ergo Feu-ard.

⁷ *Ad plenitudinem . . . sufficit.* Nostr. Cod., qui et paulo inferius similiter pro *implevit* repetunt *plenitudinem*.

⁸ *Implere*, nostri.

⁹ *Inenarrabilis* restitimus loco *incorruptibilis*, quod est in Feu-ard. Habent enim nostr. Cod. et consonat vetus Edit.

¹⁰ Cod. Trin. et Amel. aliter habent: *Ita abjectionem qua contemptibilis erat, angelicam perdidit potestatem, ut hæc natura, quæ Abraham in angelum adoravit, etc.*

vit (*Gen. xviii*), et tamen adorari prohibita non est, A in Joanne adorare volens (*Apoc. xxii*), sit prohibita adorare. Quoniam in Abraham, licet ex ejus semine in Christo diceretur assumenda, nondum tamen in eodem Christo erat assumpta. Ideo ¹ hanc angeli contemptibilem judicabant, quia et condemnatio Conditoris execrabilem hanc habebat, et assumptio ejus nondum illam suæ unioni conjunxerat. In Joanne autem ideo hanc naturam se adorare angeli prohibent, quoniam hanc super se in sede majestatis adorant. Ideo hanc in subditis non contemnunt, quia eam supra se in sede gloriæ contemplantur. Ideo hanc in subjectis contemptibilem non despiciunt, quia eam unitam divinæ personæ cognoscunt. Et ideo honorabiliorem se incorruptionem maternæ virginitatis habent, quia fructum ejus super se et admirantes aspiciunt, et humiliter intuentur: grati laudant, servientes adorant, perennes jubilant, subjecti ² concelebrant, beati vident, ³ acclives adorant. Nihil uto ratiocinandum latuit, nihil perscrutandum evasit, nihil perinquendum erupit, nihil investigandum excessit, nihil incognitum abiit. Quia ⁴ quantum audivimus rei, tantum impletum scimus; quantum audivimus rei, tantum effectum pensamus; ⁵ quantum audivimus, tanto hanc generationem fieri cognovimus; quanto ⁶ audivimus de angelo, tantum ad redemptionem nostram virginali completum esse videmus ex utero. Verum ut rei hujus magnitudo sese super angelos evidenter attollat, ut solius matris ⁷ hujus incorruptio, in singulari signo singulariter prædicanda, angelorum excelsa transcendat, ut incorruptæ Virginis istius filii inenarrabilis generatio ⁸ nobilior nobilitatem angelorum exsuperet, postremo, ut nil illi simile ⁹ habens in omni rerum formatione angelicæ pulchritudinis admirante magnitudine constet, considera mecum naturam rerum, contemplare formam creaturarum, intueri conditiones diversas ¹⁰ conditionis universæ, et dicente Joanne crede: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan. i*). Vide omnia quæ condidit, omnia quæ fecit, omnia quæ visibilia et invisibilia ¹¹ esse, et subsistere cernis, reverentiam ejus habere servitutis, et abjectionem subditæ tenere conditionis. Nam si de terris, et mari, atque omnibus quæ in eis sunt, proponatur; audiant ¹² cuncta ipsius Domini vocem cum juris vigore sui universa homini conferentem: Dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli, et universis animantibus quæ moventur super terram (*Gen. i*).

VARIANTES LECTIONES.

¹ Hanc non legimus in nostris.² Concelebrant, omn. nostr. Feu-ard., celebrant.³ Acclives legimus in Trin. et Tolet.⁴ Tolet.: *Quantam audivimus rem, tantam impletam scimus.*⁵ Quantum, Trin. et Tol.⁶ Audivimus, omn. nost. Cod. Feu-ard., *audimus.*⁷ Edimus ex nostr. omn. *hujus pro ejus*, quod habel Feu-ard.⁸ Nobilior desideratur in Am. et Trin.⁹ Nec habens legitur in eisdem.¹⁰ Tolet.: *Et conditorem universarum dicente*

Si de ipso homine, audiat et ipse: Reges terræ, servite Domino in timore, et exsultate ei cum timore (*Psal. ii*). Si de cælis, et quæ in eis sunt, audiant: Laudaverunt te, Domine, angeli tui, et hymnum dixerunt, dum ¹² perficeres fabricam cæli (*Psal. cxlviii*). Item: Beatus cujus est Deus ¹⁴ adjutor ejus; spes ejus in eo, qui fecit cælum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt (*Psal. cxlv*). Si de angelis, audiant quæ Paulus commemorat: Cum introduceret primogenitum in orbem terrarum, sic dicit: Adorent eum omnes angeli ejus (*Hebr. i*). Verum ut cuncta quasi suæ conditionis compe, ita generali dicto restringam, audiant universa sub uno **Magnus es, Domine, et præclarus virtute, insuperabilis. Tibi serviet omnis creatura tua, quia dixisti, et facta sunt; misisti Spiritum tuum, et creata sunt** (*Judith. xvi*). Si igitur cuncta quæ facta sunt serviant, restat nihil esse Factori æquale. quia quod Domino servit, Domini est. Si autem est quod non ¹⁵ serviat, nihil est, quia factum non est. Proinde aut erit aliquid, et factum, et serviens est; aut erit nihil, quia quod non serviat factum non est. Si ergo, ut verum est, cuncta quæ facta sunt servitutis debitum retinent, æternæ potestatis illius ¹⁶ Dominum non amittunt. Tanto autem omnia majestati ejus cedunt, quanto et excellentiæ prorsus adæquari non potuerunt. Atque ideo, cum cuncta serviant illi, solius incorruptionis hujus fructus in universitatem dominantis assumitur. Cum omnia obsequantur, isti tamen generationi dominator admiscetur. Cum universa famulentur, huic soli integritati Dominus adunatur. Quia ex omnibus creaturis hoc tantum in persona fit cum Domino unum, hoc in unitate Creatoris assumptum, hoc in unione dominantis innexum; usque adeo, ut assumens Deus dicatur Filius hominis, et assumptus homo dicatur Filius Dei. Non confusis naturarum proprietatibus, sed ita in personæ unitate connexis, ut ex assumpto et assumente nullum discedat ab alio, nullum dirimatur ab altero. Quia enim assumens Deus dicitur Filius hominis, evangelista exprimit dicens: Cum venerit Filius hominis in majestate sua cum angelis suis (*Matth. xxv*). Quæ majestas, vel angelorum ejus, ¹⁷ non alteri poterunt deberi naturæ, quam Filii Dei, qui vere est omnipotens Deus. Item quia assumptus homo dicitur Filius Dei, alius **D** evangelista assignat Virgini dicens: Propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (*Luc. i*). Propter quam duarum naturarum proprietatem

Joanne.

¹¹ *Esse substituit, Trin. Ei substituit, Amel.*¹² *Cuncta de se ipsius Domini, etc.* Ita Tr., qui non habet sui, quod postea occurrit.¹³ *Perficeres*, quod edimus, habent omn. Cod. Solut Feu-ard., *perficit.*¹⁴ *Deus Jacob* edidit Feu-ard., sed *Jacob* in nullo nostr. Cod. reperimus.¹⁵ Ubi nos edimus *serviat* ad Cod. omnes nost., habet Feu-ard. *fuit.*¹⁶ *Dominium non amittunt*, Trin. et Tol. *Dominium non admittunt*, antiq. Editio.¹⁷ *Non alterius potuerunt*, Amel.

in unitate personæ connexam, Dei et hominis unius Christi hæc sola homo mater est virgo. Ita in utraque natura unum generans filium, ut idem sit Filius Dei, qui Filius hominis; nec alter sit Filius hominis, quam Filius Dei. Inde generatio hæc omni miraculo mirabilior, omni opere potentior, omni signo augustior. Quia cuncta ita transcendit, cunctis ita præpollet, excellentiam cunctorum ita exsuperat, ut isti Deo adanate naturæ etiam angeli ministrent, huic angeli servant, hanc angeli adorent, eamque in unitate personæ Filii Dei infinitis et indefessis vocibus sine fine collaudent. Unde oro te, sancte angele, per indissociabilem hæreditatem fidei nostræ, per tuæ æternitatis statum, per meæ redemptionis mysterium, per pacem, quam ambo in Christi Jesu corpore perfrui, ut des mihi hoc tantumdem posse de Virgine matre Domini mei quod ipse nosti, hoc credere quod ipse sapis, hoc diligere quod ipse diligis, hoc in Domino frui quod ipse fruere.

CAPUT XII.

Convertit sermonem ad beatissimam matrem, atque ad ipsius Filium gloriosum. Item concludit adversus impios intactæ virginitatis profanatores.

At nunc venio ad te, sola Virgo mater Dei, procido coram te, sola opus Incarnationis Dei mei; humilior coram te, sola inventa mater Domini mei; rogo te, sola inventa ancilla Filii tui, ut obtineas deleri facta peccati mei, ut jubeas mundari me ab iniquitate operis mei, ut facias me diligere gloriam virtutis tuæ, ut reveles mihi multitudinem dulcedinis Filii tui, ut des mihi loqui et defendere fidei sinceritatem Filii tui; concedas etiam mihi adkerere Des et tibi, servire Filio tuo et tibi, famulari Domino tuo et tibi; illi sicut factori meo, tibi sicut genitrici factoris mei; illi sicut Domino virtutum, tibi sicut ancillæ Domini omnium; illi sicut Deo, tibi sicut matri Dei; illi sicut redemptori meo, tibi sicut operi redemptionis meæ. Quod enim in mea redemptione est operatus, in tuæ personæ veritate formavit. Quod mihi redemptor factus est, tibi filius fuit. Quod pretium emptionis meæ factus est, ex carne tua ejus incarnatio fuit. In quo vulnera mea sanavit, ex carne tua vulnerandum corpus exhibuit; in quo mortem meam tolleret, a mor-

talitatis tuæ corpore mortale corpus attraxit; in quo mea deleret peccata, quod tulit a te corpus, sine peccato suscepit; naturam meam, quam in se processore mihi ad regnum suum in gloria paternæ sedis super angelos collocavit, ex veritate corporis tui humiliatus assumpsit. Ideo ego servus tuus, quia tuus filius Dominus meus. Ideo tu domina mea, quia tu ancilla Domini mei. Ideo ego servus ancillæ Domini mei, quia tu domina mea facta es mater Domini tui. Ideo ego factus servus tuus, quia tu facta es mater factoris mei. Oro te, oro te, sancta Virgo, ut de illo Spiritu habeam Jesum, de quo tu genuisti Jesum. Per illum Spiritum accipiat anima mea Jesum, per quem concepit caro tua eundem Jesum. Ab illo Spiritu sit mihi nosse Jesum, a quo tibi adfuit nosse habere et parturire Jesum. In illo Spiritu humilis excelsa loquar de Jesu, in quo confiteris esse te ancillam Domini, optans fieri tibi secundum verbum angeli. In illo spiritu diligam Jesum, in quo tu hunc adoras ut dominum, intæris ut filium. Tam vere timeam hunc Jesum, quam vere idem cum esset Deus, erat subditus parentibus suis (Luc. 11, 51).

O salutis ac vitæ meæ simul et gloriæ precium, grandi opulentiæ magnum! O libertatis meæ nobilissimum titulum! O ingenitatis meæ præclara conditio! O nobilitatis meæ astipulatio insolubiliter gloriosa, et gloriæ æternitate confecta! Ut ego male deceptus, ad reparationem meam fieri concupissem servus matris Domini mei, ut ego olim in primo plastæ angelica communione sejunctus, ancillæ et matris factoris mei merear condici servus, ut ego idoneum opus in manibus summi Dei, impetrem in servitute puerperæ Virginis jugi, in servitutis devotione ligari. Hoc mihi præsta, Jesu, Deus Fili hominis; hoc mihi tribue, Domine rerum, et fili ancillæ; hoc mihi largire, humilis Deus in homine; hoc mihi concede, homo in Deum gloriöse, ut hoc credam de partu Virginis, quod de Incarnatione tua impleat fidem meam; hoc loquar de materna virginitate, quod os meum impleat de tua laude; hoc diligam de matre tua, quod tu in me compleas de dilectione tua; ita serviam matri tuæ, ut ex hoc ipse me probes servisse tibi; ita hæc dominetur mihi, ut

VARIANTES LECTIONES.

¹ Feu-ard. edebat quam qui sit Filius Dei. Sed nos quod in omnibus nostr. reperimus retineimus.

² Sequimur scripturam Amel. et Toletani, quam præferendam putavimus lectioni Feu-ard.: *Deo adjuvante*; nec minus Cod. Trin.: *Deo adjuvante*.

³ *Hanc scribunt* Am. et Tol., qui paulo post pro eamque habent etiamque.

⁴ *In finibus temporibus* edidit Feu-ard., sed temporibus in nullo nostrorum Cod. legimus.

⁵ *In Christi Domini corpore*, Amel.

⁶ *Sola* edimus ad omni. Cod. ms., quibus consentit antiquior Editio. Unus Feu-ard. habet *solum*.

⁷ *Virginitatis loco virtutis* scribunt Am. et Trin. ne non antiq. Editio.

⁸ *Tuam sinceritatem, et filii tui*, Amel.

⁹ *Domino tuo*, omn. nost. *Tuo* non legitur in Feu-ard.

¹⁰ *Firmavit*, Amel. et Tolet. et vetus Edit.

¹¹ *In qua*, Feu-ard. *In quo*, nost. omn.

¹² *Quæ sustulit*, omn. nost.

¹³ *Quia tibi filius Dominus*, Amel.

¹⁴ *Filii tui*, idem.

¹⁵ *Humilia et excelsa*, Am. et Tol. cum antiq. Editione.

¹⁶ *Tueris*, ambo iidem

¹⁷ *Tutela pro vitæ* scribit Am.

¹⁸ *Nobilissimus titulus*, idem.

¹⁹ *Angelica a communione*, Am. *Seductus pro sejunctus*, Tol.

²⁰ *Conjici*, omn. nost.

²¹ *In servitutis devotione*. Reposuimus in ex nost. omnib.

²² *De tua addidimus similiter* ex nostris.

²³ *De* in omn. nostris deest.

²⁴ *Mei*, omn. nost.

ex hoc ¹ noverim me placuisse tibi ; ita dominium ejus me teneat in sæculum, ut tu sis meus Dominus in æternum. ² Quam prompte servus hujus dominæ effici concupisco, quam fideliter servitutis hujus jugo delector, quam plene famulari hujus imperiis opto, quam ardentem ab illius dominiio dissociari non quæro, quam avide ab ipsius famulatu nusquam abstrahi cupio ; tam vere illi serviendi facultatem inveniam, tam vere ³ illi serviens gratiam illius merear, tam vere in ⁴ servitute ejus sine ⁵ interruptione delinear, ⁶ tam vere nusquam ab æternitatis ipsius jucunditate disjungar. Et hoc quidem quare quæram, noverunt qui diligunt Deum, vident qui sunt fideles ⁷ in Deo, intuentur qui adhærent Domino, non ignorant qui non ignorantur a Domino. Sed vos audite, æmuli ; vos attendite, infidi ; vos cognoscite, dissidio pleni ; vos percipite, sapientes mundi, qui ex hoc stulti estis apud sapientiam Dei, ex quo sapientes estis apud ⁸ stultitiam vestram, qui ex hoc imbecilles estis apud fortitudinem Dei, ex quo fortes estis apud ægrimoniam vestram, qui ex hoc contemptibiles estis apud excellentiam Dei, ex quo sublimes estis apud miseriam vestram. Qui ex hoc destructi estis, quasi non sitis ab eo qui semper est, ex quo apud vosmetipsos esse putatis, cum nihil verius sitis apud eum cui hoc est esse quod semper est. Qui spernitis hanc esse virginem semper ; qui non vultis esse factorem meum filium ejus, qui non vultis hanc esse matrem factoris mei ; qui contemnitis ut hæc sola hunc habeat filium, quem omnis habet creatura Dominum unum ; qui non glorificatis hunc Deum filium ejus, Dominum mecum non glorificatis ut Deum ; qui beatam non dicitis quam Spiritus sanctus ab omnibus nationibus beatam dicendam edixit (*Lnc. 1*) ; qui gloriam incorruptionis corruptela afficitis carnis ; qui non referitis honorem Dominicæ matri, ut referatis honorem Deo filio ejus ; qui non glorificatis ut Deum, quem natum ex ea vidistis ut hominem ; qui confunditis diversitates naturarum illi ipsius ; qui scinditis personam filii ejus ; qui ⁹ inficitis divinitatem filii illius ; qui veram carnem veramque passionem spernitis filii ejus ; qui hunc nec cecidisse in mortem ¹⁰ per hominem, nec a mortuis resurrexisse creditis per Deum. Quod enim cecidit, ex homine fuit ; quod surrexit, ex Deo. Nam ego

A opto ; ut dominetur mihi filius ipsius, huic servire decerno ; ut comprober servire Deo, dominium matris ejus super me in testimonium quæro ; ut sim devotus servus filii ¹¹ generati, ¹² servus fieri appeto genitricis. Sic namque refertur ad Dominum, quod ¹³ servitur ancillæ ; sic redundat ad filium, quod impenditur matri ; sic alternat in nutritio, quod adhibetur in nutrice ; sic transit honor in regem, qui defertur in famulatum reginæ. Gratulatus ego cum angelis, lætatus cum vocibus angelorum, exultans cum angelorum hymnis, gaudens cum angelorum præconiis, gratulor cum domina mea, lætor cum matre Domini sui, exulto cum ancilla filii sui, gaudeo cum ea, quæ facta est mater factoris sui, jucundor cum ea, ex qua factum est caro Verbum Dei.

B Quia credidi cum ea quod de se novit mecum et ipsa, quia cognovi quod sit ¹⁴ virgo genitrix, quia sapio quod sit generans virgo, quia scio quod virginitatem illius conceptio non amisit, quia didici quod partum ejus immobilis virginitas antecessit, quia teneo quod partus ejus virginitatis gloriam ¹⁵ non reliquit. Qui tam vere hæc omnia amo, quam vere illa pro me facta esse cognosco. Mecum enim est, quod per ipsam factum est, ut ex eo natura Dei mei se copularet naturæ meæ, ex quo natura mea transiret in Deo meo ; essetque unus Christus, Verbum et caro, Deus et homo, idem factor et factura, idem plasmatior et plasma, idem conditor et conditionis forma, idem operator et assumpti operis veritas, idem qui fecit et quod fecerat, idem qui fecerat et quod fecit.

C Ipse assumptor, ipse assumptus ; ¹⁷ et ut expressius quod ipse dat de ipso loquar, ipse omnipotens, pro me autem et pro salute mea ipse exinanitus. Ipse fortis, ipse infirmus. Ipse salus mea, ipse vulneratus est pro me. Ipse sanitas mea, ipse pro me vulnere cæsus. Ipse virtus Dei, ipse pro me humilis Deus. Ipse vivens, ipse mortuus. Ipse vita mortis nescia, ¹⁸ ipse mortem sustinens et devincens. Ipse ante mortem mori nescius, ipse post mortem sine dominiio mortis. Ipse de cælo veniens, ipse sepulcrum aggrediens. Ipse sepulcrum relinquens, ipse cælos repetens. Ipse ad inferna in anima humana descendens, ipse de inferno potestate divina sanctorum animas liberans. Ipse in sepulcro jacens ut homo, ipse de sepulcro resurgens ut Deus. Ipse de morte liberans, ipse inter mortuos liber. Et hæc omnia idem Christus, atque

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Noverim* pro *noverint* edimus ex nost. contra Feu-ard.

² *Quam desiderantur, quam prompte, etc.*, Amel.

³ *Illi et illius* desiderantur in Am. et Tr.

⁴ *Servitute*, Amel. et Trin.

⁵ *Interruptione*, quod edimus, exhibent Am. et Tol. Nec enim placet *interruptione* Feu-ardentii, minus vero *incorruptione* Cod. Trin.

⁶ Ante hæc verba repetit Feu-ard. Editio superiora illa : *Tam vere serviens gratiam merear*, quod nos in omnib. nost. Cod. desideramus.

⁷ *In Deum*, Am.

⁸ *Stultiloquium vestrum* scribit Am. cum antiqua Editione.

⁹ *Inficitis*, reposuimus ex Amel., pro *afficitis*, quod est in reliquis.

¹⁰ *Ut hominem* scribunt omn. nost.

¹¹ *Praopto* Feu-ard. ; *peropto* omn. Cod. nost.

¹² *Generantis*, Tol. et Trin.

¹³ *Servitute fideliter appeto* omn. cum Feu-ard., præter Amel., quem secuti sumus.

¹⁴ *Servitur est ex omn. nost. Feu-ard., servit.*

¹⁵ *Generans virgo genitrix*. Ita Feu-ard. ; sed *generans*, eo quod in nostrorum Cod. nullo reperiremus, rejecimus.

¹⁶ *Non reliquit*, id est, *non deseruit*, quia partus a virginitate non fuit sejunctus, quam minime læsit.

¹⁷ Representamus consonam nostror. Cod. lectionem. Feu-ard. hæc erat : *Hæc ut expressius quod ipse dat de ipso loqui, loquar*, etc.

¹⁸ *Ipse vita mortem, etc.*, omn. nost.

omnia in uno eodemque Christo, ¹ pro unione personæ, non pro confusione naturæ. Ideo ego confidens per mortem hujus Filii Dei, per crucem redemptoris mei; sperans per vulnera hujus factoris mei; fiduciam habens, spem veram tenens per sanguinem hujus Christi mei, quia tectis peccatis meis, quia remissis iniquitatibus meis, quia ablatiis sceleribus meis, quia ablatis criminibus meis, quia ² abolitiis malis meis, quia abstersis immunditiis meis, quia so. ut peccatorum meorum vinculis, mundatus a bono Deo, purificatus a misericordiæ Deo, justificatus a

pio iudice, sanctificatus a copioso redemptore, miscetur beatis angelis, societ choris angelicis. ³ copuler angelorum gaudiis, jungar festis angelicis; ut sit Deo in me gloria, ut sit Deo a me laus, ut sit Deo a me honor; et mihi sit a Deo venia, et mihi sit a Deo salus, et mihi sit a Deo vita, et mihi sit a Deo exultatio, jugiter, veraciter, indesinenter, evidenter, amodo, ex nunc, ex hoc, abhinc, et in omne tempus, et in totum ævum, et in cuncta semper sæcula sæculorum. Amen.

Explicit liber de perpetua Deiparæ virginitate.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Utrumque *pro* deest in Feu-ard., reperitur B in nost. omn.

² *Abolitiis* ex omnib. nost. edimus, *pro oblitis*, quod erat in Feu-ardent. Editione.

³ *Annumerer*, Amel.

IN DUO SEQUENTIA OPUSCULA MONITUM LECTORI.

In hoc duplici opusculo sancto Hildefonsi asserendo nihil est, lector benevole, quod immoremur. Namque et librum de Cognitione Baptismi unum, et de Progressu spiritualis deserti alium composuisse commemorat sanctus Iulianus; deinde vero sub iisdem titulis, atque eidem sancto doctore attributa reperiuntur in Cod. ms. PP. Dominicanorum Bajocensium; ex quo primus ea in lucem edidit Stephanus Baluzius, quem nos in hac nostra Editione secuti sumus. Nisi forte styli diversitas iudicium tuum aliquantulum retardare possit, cujus magnam vim esse fatemur ad doctorum virorum lucubraciones recte dijudicandas, verasque et genuinas a spuris discernendas. Sed id quidquid est difficultatis statim evanescent, ubi ex ipso sancto doctore intellexeris, hæc duo opuscula non tam de suo composita atque elaborata, quam ex variis SS. Patrum sententiis collecta fuisse. (Non nostris novitatibus,) verba sunt ipsius sancti Hildefonsi in fine præfationis primi libelli, et incognita proponentes, sed antiquorum monita, vel intelligentiæ reserantes, vel memoriæ adnotantes. Ob quam rem titulum operis hujus Annotationum de cognitione baptismi decrevimus inscribendum. Jam ergo deinceps mirari desines quod sententiæ in eis contentæ alium frequenter quam Hildefonsi styllum sapiant.

Interea tamen te monitum volumus ut ne quid de horum librorum pretio detrahendum putes, propterea quod non sint proprio Hildefonsi Marte omni ex parte elaborati. Ea enim est sententiarum quibus constant gravitas, atque præstantia, ut ipsæ cum per se, tum etiam propter eos et quibus excerptæ sunt doctissimos ac venerabiles Ecclesiæ Patres, Augustinum, Gregorium, Isidorum, maximo sint in pretio habendæ; non minus tamen æstimandæ sint propter collectoris summam auctoritatem. In quo quidem non is tantum pensandus est labor, quem in eis hinc inde colligendis, atque ad unum scopum singulis coordinandis Hildefonsus insumpsit (quamvis neque id leve sit, et ad usum nostrum maxime accommodatum), sed ipsius in primis doctrina suspi-

cienda nobis est, cujus lumine obscuriora Patrum dicta ad nostram intelligentiam reseravit.

Præter hæc autem duo sunt (nec oportet ea silentio præterire) quæ in his libris a sancto doctore omnes edocentur, quæque omnium studiosorum lectorum animis velleim inflixum. Primum summam diligentiam, assiduamque operam, quam in SS. Patrum scriptis evolvendis, addiscendisque ipse locabat, die noctuque eorum studio incubens, ut ex eis tanquam e purissimis fontibus sanam doctrinam hauriret, quam fideli populo propinaret, profanas vocum novitates juxta Apostoli monitum caute vitaturus. Deinde demissam illam animi humilitatem, qua vir sanctissimus et ingenio et eruditione plurimum valens, quasi nihil se scire putasset, ad auscultandam Patrum antiquiorum doctrinam aures adeo vacuas accommodaverit, ut eorum potius dicta atque sententias, quam proprias nobis tradere voluerit. Neque id ipsum dissimulaverit, sed ingenue (ut virum sanctissimum et integerrimum decebat) et apertissimis verbis professus sit, atque proprio quasi digito nobis indicaverit quænam illa sint quæ ab aliis acceperit, ne fucum legentibus facere, vel debita illos laude quodammodo defraudare, velle videretur.

Quare rem nos gratissimam vel ipsi Hildefonsi facturos speramus, qui, doctorum virorum exemplum secuti, non dubitavimus ad fontes ab ipso sancto doctore indicatos recurrere, et ea qua potuimus diligentia, non parvo certe sudore, singula pene loca inquirere, ac designare, e quibus quæque sententia excerpta est. Ex quo labore satis improbo id simul commodi percipimus, ut corruptas lectiones si quas offendimus, restituerimus, et lacunas aliquot, quas in Baluziana Editione reperimus, etsi non magni momenti, repletas exhibeamus. Curavimus etiam ne verborum sanctæ Scripturæ citationes ad oram desiderarentur; nihil tandem non egimus quo hæc Editio absolutissima appareret vel in summa, qua laboramus, omnium Cod. u. ss. inopia.